

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Johanna Toplaan

Koguduse tegevus sotsiaaltöö vaatepunktist lähtudes

Magistritöö

Juhendaja: Merle Linno, MSW

Tartu 2016

Abstract

The topic of this thesis is “**Congregational work from the perspective of social work**”.

Christianity has strongly influenced the development of welfare and today, in many countries Christian congregations and related organizations are very active at doing social work. The topic of congregational social work is actual in Estonia as well, but at the same time, there's not much research made on that subject. This thesis makes contribution to academic research on congregational social work in Estonia.

The aim of this thesis is to get overview about congregational work/ service from the perspective of social work. According to the aim of this thesis, the research tries to find answers for two main questions:

- 1) what do representatives of congregation speak about the social work in congregation?
- 2) How do participants of the interviews describe the cooperation between local municipality and church?

The theoretical part of the paper provides an overview of different topics that could help to understand the context of the empirical research: Christian social work, congregational social work in Estonia and elsewhere, the basis of Christian social work, the influence on social work in the history and finally, congregation, community and community work the connections there. The empirical part describes and analyses the social work in four Estonian Lutheran churches on the basis of the opinions of interviewees. The empirical part and analyze bases on 7 interviews. The results provide more knowledge about the social work of Lutheran Churches in Estonia and give various picture of it. The results show good practices in congregational service and give many explanations for those. This thesis also describes the cooperation between the congregations and local municipality and shows how in the general framework of Estonian Evangelical Lutheran Church, the congregational social work may differ quite much.

Sisukord

Abstract	1
Sissejuhatus	4
I TEOREETILINE ÜLEVAADE.....	6
1. Kristlus ja sotsiaaltöö.....	6
1.1. Kristlik sotsiaaltöö.....	6
1.2. Kogudus ja teised kristliku sotsiaaltöö tegijad	8
1.3. Kristliku sotsiaaltöö lähtekohad	9
1.4. Kristluse mõju sotsiaaltööle	11
1.4.1. Olulisus arenguloos	11
1.4.2. Kristliku sotsiaaltöö osa tänapäeval	13
1.4.3. Koguduste sotsiaaltöö sihtgrupp ja eesmärgid puudutavad küsimused	17
1.5. Kristlus ja Eesti sotsiaaltöö ajalugu	19
1.5. Koguduste sotsiaaltöö Eestis (rõhuasetusega EELK sotsiaaltööle)	20
1.6. Konteksti loomine	22
2. Kogudus ja kogukond. Kogukonnatöö.....	23
2.1. Kogukond.....	23
2.2. Kogudus ja kogukond	23
2.3. Sotsiaalne sidusus, identiteet ja sotsiaalne kapital	24
2.4. Kogukonnatöö	26
2.5. Kogukonnatöö kogudustes	26
2.6. Kogukonnatöö tulevik	28
Probleemipüstitus	29
II Metoodika.....	32
1. Kvalitatiivne meetod	32
2. Andmete kogumise metoodika	32
3. Uurimuses osalejad	33
4. Intervjuude käik	33
5. Andmete kodeerimine ja analüüs	34
6. Uurija refleksiivsus	35
III Saadud tulemused	37
1. Koguduse sotsiaaltöö koht üldises koguduse tegevuses.....	37
1.1. Teiste inimeste abistamise (teenimise) tähendus.....	37
1.2. Missioonitunne ja motivatsioon abistamistööks	38
1.3. Kogukonna eest hoolitsemise prioriteetsus.....	39
1.4. Koguduse ülesanne	40
1.5. Sotsiaalsele muutusele jõudmine	42
2. Kogudustes tehtava sotsiaaltöö kirjeldus	43
2.1. Keda aidatakse: sisse- või väljapoole suunatud abistamistöö	43
2.2. Põhjused väljapoole suunatud teenuste pakkumise alustamiseks.....	44
2.3. Kuidas aidatakse.....	46
3. Koguduse sotsiaalne sõnum.....	49
4. Koostöö	51

4.1. Koguduste koostöö KOVi ja teiste organisatsioonidega sotsiaalteenuste osutamiseks	51
4.2. Koguduse ootused KOV-ile ja KOV-i ootused kogudusele.....	56
4.3. Koguduste omavaheline koostöö.....	58
5. Koguduste sotsiaaltöö eripära	60
6. Vabatahtlik töö koguduses	63
7. Kogudus kui kogukond	65
8. Kogukonnatöö koguduses	66
Kokkuvõte	67
Kasutatud kirjandus.....	70
Lisa. Intervjuu kava.....	76

Sissejuhatus

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) kogudustest tehakse ligikaudu seitsmekümnes regulaarset organiseeritud sotsiaaltööd (Diakooniatöö kogudustes, i. a; Kogudused, 2005), mis on tähelepanuväärne number. Siia võib lisada veel koguduste sotsiaaltöö, mida teevad teiste denominatsioonide esindajad. Mitmetest suurematest kogudustest või koguduste liitudest on välja kasvanud suuremaid sotsiaaltöö asutusi/ organisatsioone, milledest osad on saanud iseseisvalt tegutsevateks, kuid mille tegevuse lähtealused on siiski jäänud usulisteks. Kogudused on läbi aja reageerinud abivajadusele. Reeglina pole abi saamise eelduseks olnud usuline kuuluvus, vaid usukogukond on ulatanud abikäe kõigile abivajajatele, sõltumata usulistest veendumustest, rahvusest, sotsiaalmajanduslikust taustast ja muust.

Kristlikust sotsiaaltööst ja koguduste sotsiaaltööst kirjutades lähtun Dominelli (2009) sotsiaaltöö definitsioonist, mis ütleb, et sotsiaaltöö on hoolitsev (*caring*) professioon, mille tegevusalaks on valdkonnad, kus toimub interaktsioon inimeste vahel ning nende keskkonnaga. Sama autor lisab, et sotsiaaltöötajad tegutsevad selles keskkonnas, sekkudes indiviidide, kogukonna, ühiskonna sotsiaalprobleemidesse ning aidates inimestel saavutada kontrolli tekkinud olukorra üle. Kuna tegemist on suhteliselt laia määratlusega sotsiaaltööst, jätab see piisava vabaduse leida koguduste tegevuses sotsiaaltööle vastavaid tegevusväljundeid ning annab võimaluse analüüsida koguduste tegevuse olulisust sotsiaaltöö vaatepunktist lähtuvalt. Paralleelselt kasutan ka mõistet abistamistöö, mida käsitlen sotsiaaltööst laiemana mõistena (hõlmab rohkem sotsiaalse töö elemente).

Koguduste tegevuse eesmärk on vaimse ja kõlbelise, kuid samas ka sotsiaalse muutuse saavutamine, mis on ühine sotsiaaltööga. Lõpptulemus – positiivne sotsiaalne muutus – on ühine eesmärk. Kristlikku sotsiaaltööd ja n-ö ilmalikku sotsiaaltööd ei peaks vastandama, samal ajal on neid siiski võimalik eristada ning erinevuse paremaks mõistmiseks on hea teada, mis on need asjad, mis on eriomased just kristlikule sotsiaaltööle.

Käesoleva **töö eesmärk** on uurida koguduste sotsiaaltööd toetudes eelkõige koguduse esindajate endi kogemustele ja arvamustele. Eesmärgist tulenevalt püstitan kaks põhilist uurimisküsimust:

- Mida räägivad koguduste esindajad oma koguduses tehtavast abistamistööst?
- Milline on koguduste koostöö kohaliku omavalitsuse ja teiste organisatsioonidega uurimuses osalejate kirjelduste alusel?

Uurimisobjektideks valisin neli erinevat luterlikku kogudust. Luterlik kogudus Eestis on ühtne kirik, mille alla kuulub omakorda palju kogudusi. EELK alla kuuluvad kogudused ning nendes tehtav sotsiaaltöö on erinäolised, sõltudes piirkonnast, kus tegutsetakse, koguduseliikmete arvust, juhtivate töötajatest ja veel mitmetest muudest teguritest. Valimi põhjal on võimalik välja tuua koguduste sotsiaaltööle ainuomaseid jooni ning samas näidata, et koguduste sotsiaaltöö sisu võib olenevalt kogudusest suhteliselt palju varieeruda isegi ühe nn kirikuliini raamides.

Töö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Empiiriline osa jaotub omakorda kaheks – metoodika kirjeldus ning uurimistulemuste esitus ja analüüs. Teoreetilises osas annan ülevaate kristlikust sotsiaaltööst, sh koguduste sotsiaaltööst Eestis ja mujal maailmas, kristliku sotsiaaltöö lähtepunktidest, kristluse mõjust sotsiaaltöö ajaloos ning viimasena koguduse, kogukonna ja kogukonnatöö seostest. Empiirilises osas esitan uurimuse tulemused ja analüüsi, järgides intervjuude analüüsi käigus esile kerkinud teemade loogikat. Sellega on põimitud ka arutelu saadud tulemuste üle ning nende seostamine olemasolevate teadmistega. Töö lõpetan järelduste ja kokkuvõttega.

I TEOREETILINE ÜLEVAADE

1. Kristlus ja sotsiaaltöö

Lähtudes sotsiaaltöö vaatenurgast, käsitlen oma töös kristlikke kogudusi/ organisatsioone ning kristlikust usust motiveeritud abistamistööd, kuigi sotsiaaltöö võib osades riikides olla seotud veel teistegi religioonidega kui kristlus. Muude religioonide mõju Lääneriikide sotsiaaltööle võib lugeda suhteliselt marginaalseks ning ka ülemaailmselt on kristlus oma uskkonda kuuluvate inimeste poolest kõige suurema arvukusega, olles valitsevaks usundiks Euroopas, Ameerikas, Lõuna-Aafrikas, Filipiinidel ja Okeaanias (The Global..., 2012). Seetõttu võib pidada kristlust sotsiaaltööle suurimat mõju avaldanud religiooniks.

1.1. Kristlik sotsiaaltöö

Kristlik sotsiaaltöö on sotsiaaltöö, mille tegemisse on kaasatud inimesed ja organisatsioonid, kes/mis määratlevad oma tööd usuliselt orienteeritaks (Garland, 2011). Usuline orienteeritus võib tähendada ka lihtsalt usust lähtuvat motiveeritust sotsiaaltöö tegemiseks, ilma, et see kuidagi silmnähtavalt abiosutamises kajastuks. Kristliku sotsiaaltöö tegijateks on enamasti kogudused, diakooniapunktid ning sotsiaalteenuseid pakuvad organisatsioonid, mis on kirikuga otseselt seotud.

Kristlikke sotsiaalteenuseid osutatakse rahuldamiseks nende inimeste materiaalseid ja interpersonaalseid vajadusi, kellele seda pole taganud perekond ega laiem kogukond. Garland (2011) ütleb, et selliseid teenuseid pakutakse sageli mitteformaalselt vastusena naabrite, kogukonnaliikmete ja võõraste vajadustele. **Formaalne (ametlik) sotsiaaltöö** hõlmab endas süstemaatilist tegevust inimeste heaolu parandamiseks ning on seotud institutsioonide ja organisatsioonidega, mis on spetsiaalselt selleks eesmärgiks loodud (Dominelli, 2009). **Sotsiaaltöö mitteformaalseid** (mitteametlikke) elemente võib leida vabatahtlike hulgas, sõpruskonnas, naabruses, perekondades – kõikjal, kus pakutakse vastastikust abi (Dominelli, 2009). Kristlikus sotsiaaltöös on esindatud nii formaalne kui mitteformaalne sotsiaaltöö.

Välja toodud definitsiooni järgi on koguduste sotsiaaltöö mitteformaalne sotsiaaltöö, kuna kogudused pole spetsiaalselt sotsiaaltöö teenuste osutamiseks loodud organisatsioonid, vaid nende esmane eesmärk on teine. Kirik laiemalt võib pakkuda ka formaalseid teenuseid. Näiteks EELK Perekeskus ja EELK Tallinna Diakooniahaigla kuuluvad Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku alla, olles spetsiaalselt sotsiaaltöö teenuste osutamiseks loodud asutused. Diakooniahaigla pakub hooldusravi, hosiitteenust, koduõendust ning pansionaadi teenust (SA EELK Tallinna Diakooniahaigla..., i.a), Perekeskus pakub erinevas vormis perenõustamist ja hingehoidu (EELK Perekeskuse..., i.a). Mitteformaalne sotsiaaltöö toetab formaalset sotsiaaltööd ja kokku moodustavad need tervikuna sotsiaaltöö, nii ka kristlikus sfääris.

Inimesed, kes osutavad läbi koguduste ja organisatsioonide kristlikke sotsiaalteenuseid, võivad olla ordineeritud või vormiliselt identifitseeritud koguduse juhtidena, kuid võivad olla ka nn tavalised koguduseliikmed. Nii vaimulikkond kui koguduseliikmed võivad teenida kas vabatahtlike või palgaliste töötajatena. Sotsiaaltöötajaid on kõigis neis erinevates gruppides, mis kristlikke sotsiaalteenuseid pakuvad – ordineeritud ja ordineerimata, vabatahtlikud ja palgalised töötajad (Garland, 2011).

Kristlikust sotsiaaltööst ja eriti koguduste sotsiaaltööst rääkides ei saa mööda mõiste “**teenimine**” või “**teenimistöö**” kasutamisest. Teenimise mõiste võiks kokku võtta Jumala armastusest inspireeritud tegutsemisena kellegi heaks. Kristlaste jaoks on kõige olulisemaks lähtepunktiks ja eeskujuks Jeesuse isik ja tema õpetus. Piibli õpetuse kohaselt tuli Jeesus Kristus siia maailma mitte selleks, et lasta ennast teenida, vaid et ise teenida (Mt 10:28; Mk 10:45). Sellest eeskujust lähtudes peaks iga kristlane oma eluga teisi teenima. Seda võib tõlgendada ka nii, et iga kristlane on mõnes mõttes nagu sotsiaaltöötaja (tegutsedes sotsiaaltöö mitteformaalsetes vormides), kes astub kaasinimese probleemides ja abivajaduses tema kõrvale ja aitab neid probleeme ületada. Tegevus, mida koguduse liikmed teevad, kattub osaliselt sotsiaaltöö tegevustega ja osaliselt asendab/ kompenseerib seda, mida tavapäraselt teeb pere või naabruskond (kogukond), eriti sellistel juhtudel, kui inimesel peret ei olegi või naabruskonnaga puuduvad head suhted).

Avaramalt tõlgendades võib kogu kiriku tegevust iseloomustada sõnaga teenimine. Selle alla kuulub ka vaimulik teenimine. Kristlaste jaoks on oluline inimeste teenimine praktilistel viisidel siin elus, kuid samas on oluline on ka usu kuulutamine, et inimesed võiksid pälvida

igavese elu (kristlikust perspektiivist lähtudes on viimane isegi olulisem). Ehk siis kristlikus teenimises, mille alla kuulub ka sotsiaaltöö, on lihtsustatult kaks poolt, millest lähtutakse: käesolevas hetkes aitamine ja usu kuulutamine, et inimesed oleksid aidatud ka pärast surma.

Teenimise, sageli just praktilise teenimise, kohta kasutatakse mõistet **diakoonia** (olenevalt konfessioonist rohkem või vähem, EELK-s on see laiealt kasutusel). Sõna “diakoonia” tuleb kreekakeelsest sõnast, mis tähendabki teenimist (Diakonia kodulehekül, i.a). Diakoonias ehk kristlikus teenimises realiseerub kristlikust usust lähtuv ligimesearmastus, mis avaldub kiriku, koguduse ja üksikkristlase elus ning saab diakooniatöös organiseeritud väljenduse. (Missioon, i.a) Diakoonia kiriku ülesandena ei ole suunatud üksnes usklikele, vaid kõigile inimestele (Diakoonia kiriku ülesandena, i.a). Selle korraldamise vormid võivad olla väga erinevad. Lähtutakse sellest, et inimene on tervik – oma hingeliste, vaimsete, kehaliste ja aineliste vajadustega.

1.2. Kogudus ja teised kristliku sotsiaaltöö tegijad

Kogudus on kogukond inimesi, kes kogunevad vabatahtlikult ja regulaarselt palvusteks/jumalateenistusteks, kristliku õpetuse jagamiseks/omandamiseks, selleks, et lihtsalt koos olla (seda kutsutakse sageli “kristlikuks osaduseks”) ning ka selleks, et teisi teenida (Garland, 2011). Enamasti on kogudused ka ametlikult organisatsioonina registreeritud ning neil on mingi kindel kogunemis- ja tegutsemiskoht.

Lisaks kogudustele räägitakse ingliskeelses teaduskirjanduses kristliku sotsiaaltööga seoses veel “**religiooniga seotud organisatsioonidest**” (*religiously affiliated organizations* – **RAO**-s) ja “**usul põhinevatest organisatsioonidest**” (*faith-based organizations*). Paljud RAO-d töötavad vahendajatena valitsuse ja teiste rahastajate ning nende koguduste, kellel ei ole endil taristut nende ühenduste loomiseks/saavutamiseks, vahel. Sageli tunnistavad RAO-de juhatuse liikmed ja vabatahtlikud, et neil on kõrge isikliku pühendumise tase tehtavale tööle tänu religioossetele eesmärkidele (Garland & Gusukuma, 2005, viidatud Garland et al., 2005b, Garland, 2011 kaudu). Kogudused ja muud sotsiaaltööd tegevad usuga seotud asutused on omavahel tihedalt seotud. Seotud on need eelkõige inimeste kaudu. Kui RAO-d on eraldiseisvalt rajatud, siis on rajajateks enamasti olnud inimesed, kes seostavad end mingi kogudusega. Mõnikord on RAO alguses koguduse allüksusena tegutsenud, kuid mingil hetkel

iseseisvalt tegutsevalt organisatsiooniks saanud, jäädes mingil määral kogudusega seotuks. Eraldumine on enamasti tingitud töö ning teenuste osutamise mahu kasvamisest, soovist organiseerida tööd paremini/ efektiivsemalt või töö suuremast professionaliseerumisest. Koguduse tegevuse põhieesmärgiks ei ole tavaliselt sotsiaalteenuste pakkumine. Kui sotsiaalteenust(teenuseid) siiski pakutakse ning sotsiaaltöö haru koguduse töös kasvab väga suuremahuliseks, on otstarbekas luua eraldi organisatsioon (enamasti MTÜ) ehk siis usul põhinev organisatsioon, mille esmane funktsioon on hoolekandeteenuste osutamine/ sotsiaaltöö.

Kuna enamik usul põhinevatest organisatsioonidest on tihedalt seotud koguduste tööga, võib ka nende tööd liigitada koguduste sotsiaaltöö alla kuuluvaks. Garland ja Yancey (2014:1) määratlevad kogudusliku sotsiaaltööna sotsiaalteenuste pakkumist religioosse koguduse siseselt ja selle kaudu, ükskõik, kas tööandjaks on kogudus ise, sotsiaalteenistus või denominatsiooniline organisatsioon, mis töötab koostöös kogudustega. Sellest lähtuvalt on valdav osa kristlikust sotsiaaltööst ühtlasi ka koguduste sotsiaaltöö.

1.3. Kristliku sotsiaaltöö lähtekohad

Sotsiaaltöö juured on judeo-kristlikus maailmavaates ning religioon on sotsiaaltöö professioni arengus püsivalt mõju avaldanud (Graham jt, 2007). Kristlik mõtteviis põhineb judaismil, mis õpetab selle olulisust, et armastada oma ligimest nagu iseennast. Jeesus õpetuse kohaselt on iga abivajav inimene meie jaoks ligimene ja hoolitsemist väärt (Lk 10:30-36). Kristliku õpetuse keskne uskumus on, et Jumala tundmaõppimise viis on hoolitseda lapse eest, kes esindab kõige haavatavamast ja võimetumast ühiskonnas (Mk 9:33-37). Veelgi enam, Jeesus ütles, et tema järgijaid hinnatakse selle järgi, kui palju nad on kandnud hoolt vaeste ja rõhutute eest: “mida te iganes olete teinud kellele tahes mu kõige pisematest vendadest, seda te olete teinud mulle.” (Mt 25:40). Juba algkogudus oli tuntud selle poolest, et hoolitseti vaeste ja hüljatute eest ühiskonnas, varustades neid toiduga, rahalise abiga ning kaasates neid hoolivasse kogukonda (Ap 2:44-45). Rohkem kui 2000 aastat on kristlased koguduste ja religioosete organisatsioonide kaudu kandnud hoolt abivajajate eest (Garland, 2011).

Kristlasi ajendab teisi teenima teadlikkus vajadusest, kuid mitte ainult, ka suhe Jumalaga motiveerib kristlikku teenimist (Garland, Myers & Wolfer, 1999; Unruh, 1999, viidatud Garland, 2011 kaudu). Kõige radikaalsem/ põhimõttelisem asi, mida kristlased saavad teha, on leida Kristuse palet teistes inimestes, mitte ainult nendes, kellega koos olles nad end mugavalt tunnevad, vaid ka neis, kellega koos nii mugav ei ole. Teised autorid on rõhutanud, et pühendumine vaeste teenimisele on viis, kuidas edastada inimestele sõnumit sellest, et Jumala jaoks on oluline õiglus, eriti neile inimestele, kes on tõrjutud (Conn, 1987).

Kristlikus elus ja koguduse elus on olulisel kohal isiklik teenimine konkreetsetes eluolukordades. Täheandamissõnas halastajast samaarlasest arvustas Jeesus umbmäärast ligimesearmastuse õpetust, mis ei vii praktiliste otsuste ja tegudeni - usk ei saa käia lahus tegudest. "Kristlased usuvad, et tõeline teenimine tähendab loobumist ning valmisolekut kannatusteks ja ohvriteks ning sellise teenimise jõuallikaks on Kristuse elu ja lunastus."(Diakoonia lähtekohad, i.a). Kristlik teenimine on tugevat seotud ka tänulikkusega - inimese tänulikkus Jumala vastu muutub ligimese teenimiseks (Diakoonia lähtekohad, i.a). Võib öelda, et tegutsemapanev jõud kristlikus mõtteviisis on armastus. Armastus peaks olema liikumapanev jõud iga kristlase elus ning väljenduma ka praktilistel viisidel, st näiteks teiste inimeste toetamises nende elu kriisisituatsioonides või abi pakkumises, kui inimesel on milleski raskusi. Armastustegude ja ka kristliku sotsiaaltöö primaarne eesmärk ei ole inimese, kellele need teod suunatud on, kutsumine meeleparandusele ehk usu juurde. Samal ajal on koguduse diakooniline elu ise tunnistuseks Kristusest, st inimesed väljastpoolt võivad koguduse ja kristlaste igapäevaelust näha, et usk on toimiv ja tõeline.

Niisiis nähtub, et kristliku sotsiaaltöö (mis liigitub diakoonia alla) lähtekohad on lahutamatult seotud usuga. See ei tähenda, et need lähtealused oleksid oluliselt erinevad või veelgi enam, vastuolus, kaasaegse professionaalse sotsiaaltööga. Vastupidi, võrreldes Rahvusvahelise Sotsiaaltöötajate Föderatsiooni poolt heaks kiidetud sotsiaaltöö definitsiooni ja keskseid printsiipe (Global definition..., 2014) diakooniatöö strateegiliste lähtekohtadega (Diakoonia lähtekohad, i.a), näeme väga sarnaseid üleüldiselt sotsiaaltööle omaseid põhimõtteid: vastutustundlikkus, õigluse elluviimine, inimväärikuse austamine, nõrkade, tõrjutute ja unustatute hääle kuuldavakstegemine ehk võimestamine ja jõustamine. Diakoonia lähtekohtades on sõnastatud, et raskustesse sattunud ei tohi kunagi vaadelda abi osutamise passiivse objektina, vaid teda tuleb toetada, nii et ta elaks oma elu vastutustundlikult ja iseseisvana. See põhimõte on oluline ka kaasaegses sotsiaaltöös. Inimese probleemset

olukorda või muud nõrkust ei tohi mingil viisil ära kasutada ning inimese usulised või muud veendumused ei või olla takistuseks abi saamisel (Diakoonia lähtekohad, i.a), mis kuulub erinevuste respekterimise alla.

Kui tuua välja mõni rõhuasetuste erinevus kristliku ja sekulaarse sotsiaaltöö vahel, siis olulisim on vast see, et kristlikus sotsiaaltöös pannakse eriti tugevalt rõhku holistilisele lähenemisele - inimesele lähenetakse terviklikult, võttes arvesse tema vaimseid, hingelisi, materiaalseid ja sotsiaalseid vajadusi. Väga oluline põhimõte, millest kristlikus sotsiaaltöös lähtutakse, on see, et kõik inimesed on ühtviisi väärtuslikud.

1.4. Kristluse mõju sotsiaaltööle

1.4.1. Olulisus arenguloos

Läbi sajandite on kristliku hoolekande/abi saajate hulka kuulunud sisserändajad, eakad, inimesed, kes on arengu- ja füüsilise puudega, haiged ja surijad, vaesed, kodutud, lesed, vangid ning lapsed, kes on jäänud orvuks või on väärkoheldud või hüljatud. Näiteks, ammu enne seda, kui tekkis mingi visioon sellest, et valitsus võiks võtta vastutust kõige haavatavamate ühiskonnaliikmete suhtes, lapsendasid USAs usklikud orvuks jäänud lapsi omaenda peredesse ning kui nende endi pered ei olnud võimelised rohkem lapsi vastu võtma, rajasid ja toetasid orbudekodusid, et lapsed ei peaks minema vaestemajadesse (Garland, 1994). Need orbudekodud arenesid usuga seotud laste ja perede teenistusteks, mis jätkuvalt olid olulised ja sageli kesksed partnerid paljude kogukondade laste heaolu teenistustes (Stetz, 2001). Erinevates sotsiaaltöö valdkondades võime näha, kuidas usulised tõekspidamised ajendasid inimesi abivajajate eest hoolitsema. Kui vabatahtlikud otsisid viise, kuidas olla abistamises efektiivne ning abistamistegevus koondus organisatsioonidesse, sündis sotsiaaltöö professioon (Garland, 2011). Piirkonniti on sotsiaaltöö arengulugu kindlasti erinev, kuid USAs ja teistes inglise keelt kõnelevates riikides, mis on tugevat mõju avaldanud ka Eesti sotsiaaltööle, on kristlik usk, väärtused ja tõekspidamised oluliselt kujundanud sotsiaaltöö professiooni sünnilugu.

Alates 16.sajandist kuni käesoleva ajani, on koguduste poolt korraldatud hoolekandeteenused moodustanud olulise osa USA teenuste osutamise süsteemist. Kogudused ja teised kristlikud organisatsioonid aitasid katta nii enda liikmete, kohaliku piirkonna inimeste kui ka laiemal kogukonnal sotsiaalseid ja spirituaalseid vajadusi (Boddie, 2011). Hiljem said kirikul põhinevad teenistused (*ministries*) sõltumatuteks sotsiaalteenuseid pakkuvateks organisatsioonideks koos sotsiaaltöötajate ja muu professionaalse personaliga/töötajaskonnaga. 19.sajandi lõpul, leidsid usuliselt motiveeritud sotsiaalteenistused väljendusviisi sotsiaaltöö sekulaarsemates vormides.

Lähtuvalt praktilisest usust ja soovist luua õiglasemat ja hoolivamat ühiskonda, arenes protestantliku kiriku rüpes sotsiaaltöö jaoks olulise tähendusega *Settlement*-liikumine. Liikumine oli inspireeritud koguduse juhust Samuel Barnett'ist Toynbee Hall'is, Inglismaal (Addams, 1910). Jane Addams, tugevalt mõjutatuna Sotsiaalse Evangeeliumi liikumisest, rajas 1889.aastal koos Ellen Gates'iga Chicago *Hull House*'i, mis oli kõige kuulsam *settlement*-maja (Boddie, 2011). Ta oli aktiivselt kaasatud protestantlikus evangeelses koguduses ning nägi Hull-House'i kui üht alternatiivset struktuuri traditsioonilistele usuhoonetele – sellist, mis ei eraldanud inimesi konkreetseteks usukogukondadeks, sektideks või denominatsioonideks (Keller, 2001). *Settlement*-maju löid USAs mitmed religioossed grupid – Päästarmee, metodisti kirik ja presbüterlik kirik (Boddie, 2011). Innustatuna usulistest tõekspidamistest rajas George Edmond Haynes 1910.aastal Rahvusliku Linnade Liidu (National Urban League) (Boddie, 2011). Need liikumised, kuigi inspireeritud usulisest missioonitundest, järgisid hiljem ilmalikku teenuste osutamise mustrit.

Mõnda aega hiljem, 1930ndatel asutasid Peter Maurin ja Dorothy Day Katoliku Tööliste liikumise (*Catholic Worker movement*) (Oates, 1995). Oates (1995) kirjutab, et sarnaselt *settlement house*'idele olid katoliku tööliste majad alaliste elanike kogukonnad, kus reformimeelsed ilmalikud inimesed ja usuordude liikmed said arendada viise, kuidas käsitleda sotsiaalseid probleeme ning jagada elamispinda, toitu, materiaalseid ressursse ja seltskonda vaestega.

Ka sotsiaaltöölase hariduse andmine sai mitmel pool alguse kristliku sotsiaaltöö algatuste pinnalt. Jane Addamsil olid tihedad sidemed Chicago praktilist ettevalmistust andva kooliga (Chicago Training School), mis oli rajatud metodisti traditsiooni diakonisside liikumise poolt (Scales, 2000). Sajandivahetusel (19.saj lõpp, 20.saj algus) mitmetes usulahkudes loodud “treeningkoolid” olid eelkäijateks sotsiaaltöö haridust andvatele koolidele (Scales, 2000).

Nendes koolides omandasid naised hariduse, mida nad vajasisid selleks, et rajada ja juhtida heategevuslikke institutsioone, sh *settlement*-liikumise maju, haiglaid, koole ja lastekodusid vaestele nii USAs kui üle kogu maailma (Keller, 2001). Õpikursused neis varastes sotsiaaltööprogrammides sisaldasid endas teadusuuringute projekte ja saavutasid haripunkti rakenduslikus kliinilises kvalifikatsioonis, millele järgnes, sarnaselt sotsiaaltöö haridusele tänapäeval, vastavas valdkonnas töötamine (Myers, 2006, viidatud Garland, 2011 kaudu).

Juba nende mõnede eelnenud näidete ja seoste põhjal võib öelda, et sotsiaaltöö ja kristliku ühiskondliku töö/teenimise vahel on olulised ajaloolised sidemed. Ometi on kristluse ja sotsiaaltöö seosed sekulaarse sotsiaaltöö narratiivi poolt suures osas kõrvale lükatud. Mitmed autorid on uurinud seda, kuidas sotsiaaltöö ajalugu on jutustatud/ kirjutatud neist ideoloogiatest juhituna, mis on soodustanud kristliku mõju kõrvalejätmist, näiteks Suurbritannia kontekstis Bowpitt (1998) ja Kanada kontekstis Vanderwoerd (2011). Bowpitt (2000) väidab, et sekulariseerumise narratiivi raamistik on sotsiaaltöös sedavõrd domineerivaks saanud, et sotsiaaltöö profession ei ole suutnud täiel määral arvesse võtta kristlikke mõjutusi iseenda ajaloos. Kristliku sotsiaaltöö olulisust ja mõju on sageli pisenatud või see tähelepanuta jäetud. Põhjus võib olla selles, et sekulariseerunud ühiskonnas ei taheta tunnistada, et usul võiks olla ühiskondlikul tasandil oluline (positiivne) mõju mingis valdkonnas. Kummutamist vajab eeldus, et religioossed institutsioonid ja inimesed, kes neis töötavad, ei soovi või ei ole võimelised kasutama teaduslike meetodeid ja vahendeid ning et religioon ja teadus on omavahel kokkusobimatud. Need eeldused ei ole olemasolevate tõendusmaterjalide poolt toetatud (Vanderwoerd 2011). Sageli seostatakse kristliku sotsiaaltööd vabatahtliku abistamisõoga tööga, mis enamasti tähendab, et tegemist ei ole professionaalsel tasandil sotsiaaltööga. Tegelikuses on kristlik sotsiaaltöö palju mitmekesisem ning paljudes riikides töötavad kristlikes hoolekandeorganisatsioonides ning teevad koguduste sotsiaaltööd ka professionaalsed sotsiaaltöötajad.

1.4.2. Kristliku sotsiaaltöö osa tänapäeval

Kirjanduse põhjal võib öelda, et erinevates maailma piirkondades on kristlik sotsiaaltöö ja kitsamalt koguduste sotsiaaltöö abiks neile, kes seisavad silmitsi perekondliku kriisi, haiguse, puude kroonilise valu, tõsiste õnnetuste, katastroofide, hooldussituatsiooniga, lähedaste kaotusega ja ainete kuritarvitamisega. Koguduse liikmed ja vaimulikkond pakuvad sageli

toetust, nõu ning konkreetseid meetmeid, et lahendada probleeme ja muresid (Boddie, 2011). Kogudused tegelevad inimeste ja nende probleemidega põhimõtteliselt hällist hauani. Koguduste sotsiaaltöö konkreetsete koguduste kaupa ei ole ühesugune, vaid sõltub väga paljudest teguritest - piirkonnast, kultuurilisest kontekstist, koguduse suurusest, inimestest, kes on koguduses eesotsaas kuni iga üksiku koguduseliikmeni välja.

Religiooni ja koguduste ning teiste usul põhinevate organisatsioonide roll sotsiaaltöös on riigiti erinev. Eeldused sotsiaaltöö kohta, mida saab iseenesestmõistetavalt võtta ühes riigis ei pruugi tingimata mujal riikides samamoodi kehtida. Muuhulgas sõltub see heaoluriigi tüübist, mis riigis on kujunenud ning domineerivatest religioossetest traditsioonidest (Yeung jt, 2006). Esping-Andersen (1990) määratleb kolm erinevat heaoluriigi mudelit: 1) sotsiaaldemokraatlik mudel, kus riik on vastutav põhiteenuste eest ning vabatahtlikud organisatsioonid, sh kirikud, pakuvad lisa- või täiendavaid teenuseid riigi poolt osutatavatele teenustele; iseloomustab peamiselt Skandinaavia maade hoolekandesüsteemi; 2) liberaalne mudel, kus riigil on esmane vastutus põhiteenuste tagamisel, kuid võib seda teha koos valitsuseväliste vahendajaorganisatsioonidega; sageli seotud inglise keelt kõnelevate riikidega nagu Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid, Austraalia, Kanada ja Uus-Meremaa; 3) konservatiivne mudel, kus riigil on healuteenuste osutamises piiratum roll ning võimalusel rõhutakse võimalusel teistele teenusepakkujatele; esindatud mitmetes Mandri-Euroopa riikides. Teenuste ulatus, mida kirikud ja teised usul põhinevad organisatsioonid pakuvad, erineb sageli sõltuvalt sellest, missuguse heaoluriigi mudeliga on tegemist (Bäckström ja Davie, 2010). Riikidevahelisel usupõhiste hoolekandeteenuste võrdlemisel võib healumudeli eristamine anda olulist infot konteksti mõistmiseks. Eesti sotsiaalhoolekandesüsteemi on keeruline iseloomustada, paigutades selle ühte konkreetseesse mudelisse neist kolmest. Aidukaite (2009) järgi on Eestile koos teiste Baltiriikidega omane post-kommunistlik hoolekandesüsteem, milles on nii liberaalsele kui konservatiivsele mudelile omaseid jooni ning lisaks veel post-kommunistlikule ühiskonnale eriomaseid jooni. Nende riikide puhul, mida saab selgemini ühte kolmest heaoluriigi mudelist paigutada, on lihtsam üldistatult välja tuua kiriku osa sotsiaalteenuste osutamises. Sotsiaaldemokraatliku mudeli puhul katab riik ise põhiosa sotsiaalteenustest ning kirikud pakuvad enamasti täiendavaid teenuseid lisaks riigi poolt osutatavatele teenustele. Samas, mõne sihtgrupi vajadusi võib kirik paremini märgata kui riik ning pakkuda abi, mida riigi poolt sellisel kujul ei pakuta. Kirik võib olla ka pakutavate sotsiaalteenuste mitmekesistajaks. Liberaalse mudeli puhul võib riik pakkuda sotsiaalteenuseid koostöös kogudustega ja seetõttu on koguduste poolt sotsiaalteenuste

osutamine riigi poolt soodustatud. Konservatiivsete heaoluriikide kujunemisel on kirikul tähtis koht (Esping-Andersen, 1990). Konservatiivsed mudelid püüavad säilitada traditsioonilist peremudelit, oluline on põlvkondade vaheline solidaarsus ning tugev seotus perekonnaga (Esping-Andersen, 1990). Riik sekkub vaid juhtudel, kus perekond ei suuda enda liikmete eest hoolt kanda. Seetõttu võib arvata, et kirikul on nende riikide sotsiaaltöös suhteliselt oluline osa. Samas võib kiriku roll seisneda seal peamiselt hoopis hoiakute ja mõtteviisi kujundamises (näiteks selles osas, et perekondades ja inimeste vahel toimuks loomulik abistamistöö), mitte niivõrd otseselt (formaalsete) sotsiaalteenuste pakkumises.

Valdav osa viimase pooleteise kümnendi jooksul ilmunud kristliku hoolekande teemalisest uuringutest ja artiklitest on pärit USAst (Crisp, 2013). USAs osaleb enamik kogudusi mõnes sotsiaalteenustega seotud tegevuses või mingil tasandil toetab seda tööd, kuigi väike osa neist peab käigus omaenda programme (Garland, 2011). Suurem osa kogudustest pakuvad lühiajalist episoodilist abi nagu toiduprogrammid, riideabi, teenused kodututele; teised pakuvad ka teenuseid erinevatele vanusegruppidele (noored, eakad jne) ning tegelevad tervise, hariduse, toetamise, kogukonna arendamise ja majandusliku arenguga (Chaves, 2004, viidatud Boddie, 2011 kaudu). Kogudused võivad pakkuda läbi liikmete ja vaimulikkonna toetuse nii formaalseid kui mitteformaalseid teenuseid (Cnaan jt, 2006) või pakkuda ruumi/kohta ja vabatahtlikke sellistele gruppidele või organitele nagu Anonüümsed Alkohoolikud, Skaudid, Habitat for Humanity¹ (Elupaik Inimkonnale) või Amache (Garland, 2011). Ka Eestis on tavapärane et näiteks Anonüümsete Alkohoolikute ja ka Anonüümsete Narkomaanide tugigrupid käivad koos koguduse ruumides (vt näiteks Kangro jt, 2014). Kuigi uurimusi, mis keskenduks sellele, milline on koguduste poolt pakutud abi tulemuslikkus, on teostatud suhteliselt vähe, on leitud, et kogudused on efektiivsed ja usaldusväärsed inimeste jaoks, kes otsivad abi finantsiliste või terviseprobleemidega seotud emotsionaalse ja vaimse stressi korral (Boddie, 2011). Teisest küljest, sageli kaaluvad usul-tuginevate abipakkujate head kavatsused üle majanduslikud ressursid ja administratiivse võimekuse.

Alates 80ndatest, president Bushi valitsusajal, hakati USAs nägema usul põhinevaid organisatsioone kui üht võimalust USA sotsiaalse turvavõrgustiku parandamiseks (Boddie,

¹ **Habitat for Humanity** on rahvusvaheline valitsuseväline mittetulundusorganisatsioon, mis on pühendunud lihtsate, korralike ja taskukohaste majade ehitamisele, iseloomustades ennast kui kristlikku eluaseme teenistust, ning on tegelema vaesuse ja eluasemetega seotud probleemidega üle kogu maailma (Habitat for..., 2016)

2011). Koguduste tugevustena sotsiaalsetele probleemidele ja vajadustele vastamisel nähti näiteks seda, et kuna kogudused asuvad kogukondades on nad osavõtlikud, reageerivad ja paindlikud, olemata üleliia bürokraatiaga koormatud (Boddie, 2011). Lisaks on kogudustel hea positsioon vabatahtlike värbamiseks ja rakendamiseks ning koguduses toetatakse sotsiaalteenuste pakkumist sageli annetustega - seepärast suudavad nad sotsiaalteenuseid osutades pakkuda madalamat hinda kui muud teenusepakkujad (Boddie, 2011). Ameerikas on kristliku sotsiaaltöö teema olnud võrreldes Euroopaga rohkem politiseeritud, Euroopa riikide kristliku sotsiaaltöö alane kirjandus poliitilisele poolele eriti rõhku ei pööra (Crisp, 2013).

Euroopa lähenemine usul-põhineva sotsiaaltöö uuringutes on erinevates riikides keskendunud hoolekandele, mida teostab riigi põhiline/ suurim kirik. Riikides, kus pole otseselt riigikirikut, keskendutakse uuringutes enamasti kirikule, millega on seotud suurim arv inimesi (Crisp, 2013). Näiteks on Rootsi suurimaks kirikuks ehk rahvakirikuks luterlik kirik. Sealne kiriku põhikiri nõuab, lisaks religioosse iseloomuga tegevustele, kõigis kirikukihelkondades mingis vormis diakooniatöö või sotsiaaltöö enda peale võtmist (Crisp, 2013). Hoolekande osutamine Rootsi kirikus on rahastatud kirikuliikmete maksust ja võimaldab 1200 diakoni palkamist kirikukihelkondadesse üle riigi, kes on väljaõpetatud professionaalid hoolekandes (Hansson, 2006). See tähendab, et koguste sotsiaaltöö Rootsis ei ole oma iseloomult lihtsalt vabatahtlik abistamistöö, vaid on mastaapselt organiseeritud ja ka tasustatud. Ühiskonnas, kus riigi poolt on erinevad teenused tagatud suhteliselt kõikehõlmavalt, püüavad valitsusevälised organisatsioonid, sh usul põhinevad organisatsioonid, pakkuda teenuseid, mis täiendaksid neid, mida heaoluriigi poolt juba pakutakse. Lisaks teenuste pakkumisele oodatakse kirikult, et ta oleks üksikisikutele ja kogukondadele toeks kriisiaegadel (Hansson, 2006). Niisiis on Rootsi kirik (ja ka kogudused mujal) püüdnud osutada täiendavalt seda abi, mis riigi poolt veel kaetud ei ole – seda nii teenuste pakkumisel kui lihtsalt vaimseks toeks olemisel. Lundström ja Svedberg (2003) ütlevad, et eriti tähelepanuväärsed abistajad on kogudused nende gruppide jaoks, kelle vajadused on heaoluriigi poolt tähelepanuta jäänud või suuresti alahinnatud.

Kui rääkida veel erinevatel mandritel tehtavast koguduste sotsiaaltööst, siis Austraalias on religioossed grupid, eriti katoliku kirik, mänginud tähelepanuväärset rolli professionaalsete sotsiaalteenuste sisseviimisel (Gleeson, 2008). Kuigi katoliku hoolekandetasutused 19.sajadil ja suurema osa 20.sajandist olid eelkõige rajatud selleks, et tagada teenuseid abivajavatele katoliiklastele, 21.sajandi katoliku kiriku asutused pakuvad teenuseid kõigile Austraalia

abivajajatele sõltumata nende religioonist (Crisp, 2013). Töö sisaldab endas nii korralisi/tavapäraseid teenuseid kui ka abiprojekte katoliku organisatsioonide poolt, töötades kriisiaegadel koostöös teiste teenusepakkujatega. Igal aastal pakutakse teenuseid rohkem kui miljonile austraallasele (Catholic Social Services Australia, 2016). Katoliiklikud sotsiaalteenused on Austraalia hoolekandesüsteemi tugevalt juurdunud ning koos organisatsioonidega, mis on seotud katoliku kirikuga, moodustavad need suurima osa kõigist hoolekandeteenustest. Neil on sadu töötajaid ning katoliku hoolekandetasutused on olulised tööandjad kvalifitseeritud sotsiaaltöötajatele (Camilleri and Winkworth, 2004). Eestis ei ole koguduste sotsiaaltöös erialahariduse või täiendkoolitusega ' sotsiaaltöötajate hulk eriti suur, kuid samas, võttes arvesse Eestis sotsiaaltöö üldist pilti, kus isegi ligikaudu pooltel kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatel puudub erialane haridus (ESTA, 2012), ei saagi seda eeldada.

Austraalias, nagu ka mitmetes teistes riikides, on kirik otsinud viise, kuidas pakkuda teenuseid neile kogukondadele ja indiviididele, kes on kõige enam hädas, eriti seal, kus on teistest teenustest puudus (Winkworth and Camilleri, 2004). Katoliku õpetuses on oluline rõhk abiosutamisel, hoolitsemisel ning eneseväärikuse pakkumisel neile, kes on hädas. Katoliku kirikul on ka ülemaailmselt tegutsev sotsiaaltöö organisatsioon Caritas (Caritas Internationalis..., 2016). Iga riigi Caritas on vaba oma töösuundi valima ja Eestis tegeleb organisatsioon praegu peamiselt noorte peredega (Caritas Eesti..., 2016). Austraalias on paljud katoliku organisatsioonid tugevalt finantsiliselt sõltuvad rahastuslepingutest valitsusega, määrates selle, mis ja mõnikord ka kuidas teenuseid pakkuda. See tähendab, et nad ei ole oma teenusepakkumises täiesti vabad ja sõltumatud. Lõpuks võib koguduses tehtavat sotsiaaltööd mõjutada isegi suuremal määral see, millise riigi kontekstis kogudus tegutseb kui see, millist kristlikku konfessiooni kogudus esindab.

1.4.3. Koguduste sotsiaaltöö sihtgruppi ja eesmärki puudutavad küsimused

Kaks olulist küsimust, mis seoses kiriku/koguduste sotsiaaltööga, eriti kirikukaugematel inimeste, tekib, on 1) kas tehtav sotsiaaltöö on suunatud oma liikmeskonnale või väljapoole ning 2) kas usuorganisatsioonide poolt tehtava sotsiaaltöö eesmärk on inimesi "usku pöörata".

Üldistust selles, kas tehtav sotsiaaltöö on suunatud oma liikmeskonnale või väljapoole, teha

ei saa, kuna riigiti ning ka kirikute ja koguduste lõikes võib see erineda. Näiteks teenused, mida Rootsi kirik pakub, on peamiselt suunatud oma liikmetele, samal ajal kui Austraalias osutatakse teenuseid peamiselt mitteliikmetele. Kuigi teenuse osutamine on suunatud erinevalt, kuuluvad töötajate hulka mõlemas riigis hoolekandealased professionaalid ja religioosne muutmine pole esmane eesmärk kummaski raamistikus (Smith ja Sosin, 2001). Nagu Furness ja Gilligan (2010) on täheldanud: sageli käsitlevad sotsiaaltöötajad religiooni olulisust ja mõju nende endi väärtussüsteemile. Austraalias ja Rootsis ei ole professionaalse sotsiaaltöö kontekstis enamasti aktsepteeritav olla väljapaistvat religioosne. Usk on inimese eraasi ja seda hoitakse oma privaatsfääris, seepärast võivad paljud tunda isegi piinlikkust, kui usk tuleb kuidagi avalikus või poolavalikus sfääris esile (Edgardh Beckman jt, 2006, viidatud Crisp, 2013 kaudu). Paljud taustalt usulised organisatsioonid, mis tegelevad sotsiaaltööga, riikides nagu näiteks Rootsi ja Austraalia, põhinevad eelkõige pühendumisel “hoolida”, mitte ei püüa kasutada inimeste abistamisel ja teenuste osutamisel väliselt religioosset keelt (Crisp, 2013). Kindlasti oleneb religioosse väljendusviisi ja lähenemise kasutamine sellest, kui sekulaarne või mittesekulaarne on riik, mille kontekstis usul põhinevad organisatsioonid tegutsevad. Ühiskonna kontekst Eestis on ilmalikustumise poolest Austraaliaga üsna sarnane, kuna inimeste religioosus on suhteliselt madal (Maasoo, 2015; Crisp, 2008). Võib arvata, et Eestis peetakse samuti usku isiklikuks teemaks, mida professionaalse sotsiaaltöö konteksti eriti ei tooda. Austraaliaga on Eestil veel sarnane see, et riik ei toeta otseselt rahaliselt kiriku tööd (eriti usulises töös), kuid mõnikord finantseeritakse kirikule kuuluvate hoonete taastamistöid (vt Austraalia poole pealt Crisp, 2008:364), eriti, kui tegemist on vanade arhitektuurimälestistega.

Seda, kellele on teenus suunatud ning kas usu kuulutamine on sotsiaaltöö tegijate kõrval-eesmärgiks või mitte võib mõjutada seotuse aste riigiga, töötajate hariduslik taust, konkreetse koguduse visioon koguduse tööst ja sotsiaaltööst jm. Erinevusi võib olla ka ühe koguduse/kristliku organisatsiooni siseselt erinevate teenuste raames. EELK Perekeskus pakub Eestis teenusena nii tavalist perenõustamist kui pastoraalnõustamist (hingehoidu) (EELK..., 2016). Teenuse osutamisel kehtib põhimõte, et töötatakse inimese uskumuste raamistikus. Kui inimene on usklik, kasutatakse seda, kui mitte, nõustatakse inimest vastavalt tema tõekspidamistele ja maailmavaatele.

Inimeste ootused kristlikele sotsiaalteenustele võivad olla väga erinevad. Osad inimesed pelgavad kristlikke sotsiaalteenuseid, kuna nad ei soovi, et teenustel oleks mingil viisil

religioosne iseloom. Samal ajal on inimesi, kes peavad seda eriliseks ja oluliseks, et kristlikes sotsiaalteenustes väljenduks kuidagi kristlik pool ning pöörduvad kristliku koguduse või organisatsiooni poole sellest lähtuvate ootuste ja lootustega. Sel juhul võib inimene tunda pettumust, kui töötaja, kes osutab teenust ei jaga neid religioosseid veendumusi, mida neid palkav organisatsioon esindab (Crisp, 2013). Eriti ootamatu võib teenuse osutamise viis olla sisserändaja jaoks, kellel on omad ootused lähtuvalt varasematest kogemustest usul põhinevate organisatsioonidega, kuid kes ei tunne kohalikku kultuuri ning koguduste rolli sotsiaalhoolekandeteenuste osutamisel kohalikus kontekstis.

1.5. Kristlus ja Eesti sotsiaaltöö ajalugu

Ameerikas ja mitmetes teistes riikides on koguduste mõju sotsiaaltööle olnud tugev ja valdavalt väga positiivne. Eestis on kindlasti oma jälje jätnud Nõukogude okupatsioon, mil usk oli keelatud. Ometi ei saa mööda vaadata sellest, et Eesti sotsiaaltöö arenguloos on kristlike organisatsioonide ja liikumiste poolt algatatud ettevõtmistel väga oluline roll ning ka tänasel päeval on kristlikul sotsiaaltööl Eesti sotsiaaltöös märkimisväärne koht.

Hoolekande varasem ajalugu Eestis on seotud ristiusu levikuga. Kõiv (2005) kirjutab, et esimesed andmed hoolekandelisest tegevusest Eestis pärinevad 13.-14. sajandist - kloostrite varjupaigad, seegid, pidalitõbiste, süüfilisahaigete ja vigaste hospitalid. Seegid olid kohad, kus inimesed said peavarju ja tasuta toitu. Tallinna Jaani seek ehk nn Püha Johannese leprosoorium asutati juba 1237. aasta paiku, hiljem rajati Tallinna veel teisigi selletaolisi asutusi (Uus Seek 1520, Rohhuse hospital 1521, Rõuge maja 1522 jne) (Kõiv, 2005). 1345. aastal asutati Tartus Pühavaimu hospital, 1691. aastal Narvas Püha Johannese koguduse vaestemaja jne (Raudla, 2002). Sageli võtsid haigeid oma hoole alla ka nunnad, kes olid pühendunud tõbiste eest hoolitsemisele (Raudla, 2002). Alates 19.sajandist hakkas hoolekande korraldamisel põhirõhk üle minema kogudustelt valdadele (Kõiv, 2005). Aluseks sellele olid ühiskonna poliitilis-majanduslikud muutused. Riik võttis vastutuse abivajajate eest oluliselt suuremal määral enda peale, kui varasemalt. Siiski jätkus ka kristlik hoolekandetöö. 19. ja 20.sajandi diakoonia on suurelt osalt diakonisside väljakoolitamise ja töö ajalugu, mil mõistet "diakoonia" seostati peamiselt naiste ja meditsiinilise tegevusega (Saard 2007: 224) - vähemasti selle põhjal, mis on dokumenteeritud.

Ära märkimist väärib Eesti Vabariigi esimene periood, kuna siis loodi väga tugevad hoolekande traditsioonid. Sel perioodil oli kõige suurem ja mahukam hoolekandetöö EELK-l ning seda koordineeris EELK Sisemisjoni Selts (Saard, 2007: 188). Seltsi põhikirjast võis lugeda, et muuhulgas kutsus selts ellu asutusi nagu kristlikud lastevarjupaigad, kristlikud lasteaiad, kristlikud kodud, meremeeste majad, asutab kurtummade, pidalitöbiste, nõrgamõistuslike ja teiste ihuliste hädade ja puuduste all kannatajate jaoks kristlikke koole ja varjupaiku, asutab ja peab ülal öömaju, varjupaiku, töökodasid ja parandusasutusi joodikute, langenud naisterahvaste (prostituutide) ja teiste kõlblalt langenud inimeste tarvis ja edendab igasugust kristlik-sotsiaalset tegevust (Saard, 2007). Aktiivset abistamistööd tegid ka mõnede teiste konfessioonide esindajad. Näiteks on väga hästi dokumenteeritud 1930ndatel aastatel Tartus alustanud organisatsiooni Ühisabi tegevus, mille eestvedajaks oli Tartu piiskoplik metodistikirik (Kõiv ja Narusson, 1997). Ühisabi tegevuse eesmärgiks oli püüda ära hoida avalikku kerjamist, mis tihti oli muutunud elukutseks, ja toetada tõelisi abivajajaid usule ja rahvusele vaatamata. Kümne tegutsemisaasta jooksul pakuti 90 000 krooni eest 650 343 tasuta lõunat, öömaja kasutati 40 000 korda (Kõiv ja Narusson, 1997).

Nõukogude ajal kirikud Eestis avalikult tegutseda ei saanud. Nõukogude Liidus oli igasugune usundite levitamise ja nende tegevuse arendamisega seotud tegevus keelatud ning seetõttu ei eksisteerinud ka kiriku poolt avalikult hoolekandeteenuste osutamist. Kaasaaegne kristlike kirikute sotsiaalne tegevus algas alles Eesti taasiseseisvumisega, mil ateistlik propaganda lõppes ning usu elavnes. 1990ndatel aastatel toimunud riikliku osakaalu vähenemine sotsiaalhoolekandes ja paljude ühiskonnaliikmete kiire vaesumine tõid kaasa ulatusliku heategevus- ja eneseabiorganisatsioonide tekke (Salveste, 2007). Tol ajal tekkisid paljud sotsiaalvaldkonna mittetulundusühingud vajadusest lahendada sotsiaalprobleeme, mis olid riiklikult korraldamata. Kiriku initsiatiivina avarus diakooniatöö puudustkannatavate ja hooldust vajavate isikute seas (Salveste, 2007).

1.5. Koguduste sotsiaaltöö Eestis (rõhuasetusega EELK sotsiaaltööle)

Taasiseseisvusaja jooksul on koguduste sotsiaaltöö Eestis saanud palju edasi areneda ning tänasel päeval on Eestis palju kristlikke kogudusi, kes sotsiaaltöö tegemisega ühiskonda panuse annavad. Kuna erinevate konfessioonide poolt tehtav sotsiaaltöö Eestis on väga mitmekülgne ja kõikide kirjeldamine käesolevas uurimistöös läheks liiga pikaks, siis

uurimuse empiirilise osa fookusest lähtuvalt keskendun järgnevalt EELK koguduste sotsiaaltööle.

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku kogudustest tehakse ligikaudu seitsmekümmes regulaarset organiseeritud sotsiaaltööd (Diakooniatöö kogudustes, i.a; Kogudused, 2005), lisaks teiste koguduste töö. Paljud kogudused ei paku välja töötatud sotsiaaltöö teenuseid, vaid osutavad pigem mitteformaalset abi, samas on ka teisi näiteid. Diakooniale spetsialiseerunud organisatsioonid pakuvad enamasti sotsiaal- ja/või tervishoiuteenust koostöös konsistoriumi või kogudustega, alludes neile või toimides iseseisvana nende kõrval (Diakoonia lähtekohad, i.a). Spetsialiseerunud asutustest on EELK koguduste juures Kärdlas Hiiumaa EELK Diakooniakeskus, Räpinas koguduse hooldekodu, Tallinnas Peeteli Kiriku Sotsiaalkeskus ja Viljandis Pauluse koguduse diakooniamajas töötav laste varjupaik. Oma diakooniamaja, -punkt või jaam on lisaks veel kuue koguduse juures: Kärdlas, Kuressaares, Märjamaal, Pärnus, Räpinas ja Valgas. MTÜ Rakvere Diakooniakeskus tegutseb omamata otsest sidet kohaliku kogudusega (Diakooniatöö kogudustes, i.a; Kurg jt, 2012).

EELK Diakooniatöö kodulehelt leitava info põhjal (Diakooniatöö kogudustes, i.a) võib öelda, et koguduste sotsiaaltöö sisaldab endas tavaliselt kodu- ja hooldekodukülastusi, eakate sünnipäevalaste õnnitlemist, hingehoidu ja humanitaarabi (kasutatud rõivad, toit jms) jagamist. Samuti pakutakse mõnedes kogudustes supiköögi-teenust, transporti haigetele/puuetega inimestele, õigusalast nõustamist, ohvriabi, päevahoidu lastele ning invatarvete laenutust.

Kõige paremini edenevateks töösuundadeks EELK liinis peetakse tegelemist eakatega, hingehoiuga seonduvat tegevust ja kodukülastusi. Paljudes kogudustes on tavaline nn loomulik diakoonia – koguduse liikmete ja naabrite vastastikune abistamine. Nagu kogu kiriku tegevuse puhul, on ka diakoonia puhul selgelt näha põimumine teiste kogudusetöö valdkondadega.

Kogudustes tegelevad diakooniatööga kas vaimulikud üksi või siis koostöös teiste töötajate ja vabatahtlikega. Töötajate hariduslik taust on erinev, paljud on osalenud diakoonia-alastel koolitustel või on sotsiaaltöö-, meditsiini- või teoloogiaalase haridusega. Kogudustes nähakse vajadust diakooniatöö/sotsiaaltöö alase väljaõppe ja täienduskoolituse järele. (Diakooniatöö kogudustes, i.a)

Koguduse sotsiaaltöök vajalikud rahalised ressursid saadakse peamiselt koguduse eelarvest. Majanduslikku tuge pakub sageli koostöö sõbruskogudustega välismaalt. Rahalised vahendid tulevad veel ka kohalikest omavalitsustest, mitmesugustest projektides ning eraisikute ja firmade annetustest. (viide) Koguduse sotsiaaltööd saab teha ka väheste rahaliste vahenditega, eriti mis puudutab hingehoidu ja kriisiabi, humanitaarabi vahendamist, kodukülastusi jne. Samas võib rahanappus saada takistuseks millegi suurema ja ressursimahuka tegemisel. (Diakooniatöö kogudustes, i.a)

Kirikul on hoolekande valdkonnas eelkõige heategevusorganisatsiooni maine, vastandudes sellega professionaalsele sotsiaaltööle (Tomberg, 2012). Seda arvatavasti seetõttu, et kirikute tegevus on suurel määral seotud vabatahtliku tööga, mida ei pruugita nimetada sotsiaaltöök. Tegelikult on Eestis arvestatav hulk ka neid kogudusi ja kogudustega seotud kristlikke organisatsioone, mille tegevus ja meetodid kuuluvad professionaalse sotsiaaltöö valdkonda (Kurg jt, 2012). Paljud kogudused teevad koostööd kohalike omavalitsustega. Esineb igasuguse tasemega koostööd, alates infovahetusest ja lõpetades omavalitsusele mitut laadi teenuste pakkumisega (laste varjupaik, hooldekodu, supiköök, vältimatu sotsiaalabi, avahooldus, koolituse korraldamine omavalitsuse koduhooldustöötajatele, lastehoid jne); vajadusel toimub humanitaarabi (kasutatud riided ja mööbel) vahendamine kohalike omavalitsuste sotsiaalosakondadele (Diakooniatöö kogudustes, i.a). Diakooniatöö ei konkureeri teiste avalike ja eraorganisatsioonidega, vaid rakendab diakooniat ellu vajadusel dialoogis nendega, samal ajal lähtudes oma tegevuses omadest põhimõtetest ja väärtustest.

Vaatamata sellele, kas konkreetse koguduse sotsiaaltöö-alase tegevuse puhul on tegemist professionaalse sotsiaaltööga või lihtsalt sotsiaalse tööga, teevad kogudused Eesti ühiskonnas ja sotsiaaltöö valdkonnas päris palju, mille kohta tasuks teada ning mille kohta lähemalt uurida.

1.6. Konteksti loomine

Eesti elanike hulgas on vaid viiendik neid, keda võib pidada kristlasteks uskumuste ja praktikate poolest, kuid samas peab kiriku rolli abistamistöö tegijana ühiskonnas valdav osa eestimaalastest oluliseks (Maasoo, 2015). 2/3 Eesti elanikkonnast arvab, et kiriku roll sotsiaaltöök (küsitluses "vaeste abistamises" ja "probleemidega inimeste abistamises") peaks olema isegi suurem, kui see on praegu (Maasoo, 2015). See tähendab, et Eesti inimesed

väärtustavad kirikut ja kogudusi sotsiaaltöö tegijana isegi siis, kui nad end religiooni ja kirikutega isiklikult ei seosta.

2. Kogudus ja kogukond. Kogukonnatöö

2.1. Kogukond

Kogukonna mõiste on viimastel aastakümnetel väga palju mitmekesisistunud, kuna kogukonnad ise on oluliselt mitmekesisistunud. Geograafilistele kogukondadele on lisandunud virtuaalsed kogukonnad, olukorrapõhised kogukonnad (*communities of circumstance*), huvipõhised kogukonnad (Fraser, 2005). Kuigi kogukond võib olla tihedalt seotud konkreetse kohaga, on selle tekkimise ja toimimise juures oluline eelkõige sotsiaalne dimensioon (Vihma ja Lippus, 2014). Newby (1980) on defineerinud kogukonna mõiste kolmel viisil: Esiteks, kogukond kui sotsiaalne süsteem (sotsiaalsete suhete kogum), teiseks, kogukond kui kinnistatud lojaalsus (geograafiline piirkond) ja kolmandaks, kogukond kui suhete kvaliteet (kogukonnavaim). Need kogukonna aspektid on omavahel põimunud, kuigi Newby väidab et samal ajal on need siiski ka erinevad ning ühe olemasolu ei garanteeri teise olemasolu. Näiteks ei pruugi ühes piirkonnas elavad inimesed tunda ühtsust oma kogukonnaga ega nn positiivset kogukonna vaimu. Ilmselt ühed kõige tuntumad ja traditsioonilisemad kogukonnad, ning seda ka Eestis, on kogudused.

2.2. Kogudus ja kogukond

Kogudused on esmaseks kogukonnaks, millega nende liikmed end samastavad (Ammerman, 2002). Seetõttu sobivad koguduste uurimiseks mitte ainult organisatsiooniteooriad, vaid ka kogukonnateooriad (Garland, 2011). Kogudus on kogukond inimesi, kes jagavad ühist usku ja väärtuseid ning tegutsevad koos. Nad kohtuvad enamasti kirikuhoones või muudes kirikule kuuluvates ruumides (kogudusemaja vms). Kogudus on traditsioonilist tüüpi kogukond, mida nimetatakse ka tugevaks kogukonnaks (ingl k *heavy community*), kuna selle liikmete vahel on

tugevad sidemed. Putnam (2000) kirjutab, et sedasorti kogukonnad on tänapäeva ühiskonnas kadumas. Ka kogudustes võib märgata üha enam hoopis kergetele kogukondadele (inglise keeles *light community*) omaseid jooni, kuna näiteks jumalateenistustest võib mõnedes kogudustes osa saada ka veebi või raadio vahendusel, mis tähendab, et näost-näku suhtlus inimeste vahel ja ühise füüsilise keskkonna jagamine võivad tahaplaanile jääda. Siiski on kogudused kaasaja ühiskonnas ühed kõige enam traditsioonilise kogukonna kuju säilitanud kooslused.

Kogudus on tihedalt seotud ka laiemaga kogukonnaga - ühes konkreetses piirkonnas tegutsedes on kogudus osa geograafilise kogukonna (valla, küla, linna, linnaosa, koguduse kihelkonna) elust, mille keskel ta tegutseb. Olenevalt kogudusest on suurem või väiksem hulk selle piirkonna/kogukonna inimesi kogudusega seotud ning kogudus avaldab mõju laiemale kogukonnale ja vastupidi.

Kogukonnas osalemiseks on mitmeid viise. Passiivne osalemine väljendub selles, et ollakse tarbija positsioonis ja kasutatakse kogukonna pakutavaid ressursse; aktiivne osalemine väljendub selles, et ollakse tootja positsioonis, panustatakse kogukonda, olles ise ressurss (Wilken jt, 2015). Kogukondlikku aktiivsust on keeruline määratleda. Üks variant on teha seda jaotades kogukonnaliikmed kolmeks tüübiks nagu tehtud näiteks Eesti kogukondade uuringus (Vihma ja Lippus, 2014) Seal on jaotatud kogukonnaliikmed kolmeks tüübiks: eestvedajad, aktiivsed liikmed ja kaasalööjad. Eestvedajad on need kogukondlased, kes seavad sihte ja algatavad tegevusi; aktiivseteks liikmed on need, kes osalevad regulaarselt kogukonna ettevõtmistel ja kooskäimistel ning kaasalööjad need, kes osalevad episoodiliselt kogukonna tegevustes.

2.3. Sotsiaalne sidusus, identiteet ja sotsiaalne kapital

Inimese identiteet kujuneb interaktsioonis teiste inimestega (Wilken jt, 2015), seepärast on kuulus ja kogukonnad, eriti just sotsiaalselt sidusad kogukonnad, inimese identiteedi arenguks väga olulised. Kui kogukonnas on piisaval määral sotsiaalset sidusust, saab kogukonnast sotsiaalne kogukond (Wilken jt, 2015). Kogudust võib lugeda sotsiaalseks kogukonnaks, ehkki mõnes koguduses on sotsiaalset sidusust rohkem kui teises. Kogukond pakub oma liikmetele nii sotsiaalseid kui materiaalseid ressursse ning samal ajal panustavad liikmed ka ise kogukonna heaks. Muuhulgas pakub sotsiaalselt sidus kogukond oma liikmetele sotsiaalset kapitali. Sotsiaalse kapitali teoreetilist kontseptsiooni on 21.sajandil

tugevalt mõjutanud Robert Putnam (2000) käsitlus, mille järgi on sotsiaalne kapital ühendused indiviidide vahel – sotsiaalsed võrgustikud ning vastastikused normid ja usaldusväärsus, mis neis tekib. Sotsiaalne kapital on seotud indiviidi kuulumisega mitteformaalsetesse võrgustikesse ja formaalsetesse ühendustesse, organisatsioonidesse (suhtlemine naabritega, osalemine vabatahtlike liikumistes, parteiline kuuluvus, kuuluvus kogudusse jne). Putnam eristab kahte sorti sotsiaalset kapitali, mida ta tähistab terminitega *bonding* ja *bridging*. *Bonding* leiab aset kui inimesed suhtlevad omasuguste inimestega (sama vanusegrupp, sama rass, sama religioon jne), *bridging* seevastu tähistab sedasorti sotsiaalse kapitali loomist, kus inimene loob suhteid teiste inimestega, kes ei ole temale sarnased (Putnam, 2000). Sama autor arutleb, et need kaks erinevat sotsiaalse kapitali vormi tugevdavad teineteist.

Sotsiaalne kapital on sotsiaalsete suhete kvaliteet *praktikas*, kusjuures suhted on sõltuvad mitmesugustest vahetuse vormidest (Bunn & Wood, 2012). Näiteks sotsiaalne kapital, mida loob kodutute inimestega tegelev kogudus, võib sisaldada endas erinevaid vahetuse vorme - nii kodutute inimeste materiaalne varustamine toidu ja riietega kui ka samal ajal selle heategevuse tunnustamine ja õiguspäraseks tunnistamine nende samade kodutute abisaajate poolt ning nende inimeste poolt, kes selle tarvis raha, toitu ja riideid annetavad. Kogukondliku lähenemise kontekstis on sotsiaalne kapital oluline eelkõige seetõttu, et kaasaegses läänelikus maailmas on selle algupäraseid vormid hakanud kahanema: linnastumise tõttu on väikestes gruppides inimeste vahel nõrgemad sidemed ning sotsiaalset läbikäimist on muutnud ka transpordi ja kommunikatsioonivahendite areng (Päll, 2004). Samal ajal ei ole inimeste vajadus sotsiaalse sidemete järgi kusagile kadunud. Kogudus saab pakkuda loomulikke võrgustikke ja sidusust, mis paljudel inimestel puudu on. Zuckermann (2002) on selle kohta öelnud, et religioossed institutsioonid teevad palju enam kui ühendavad inimesi Jumalaga – nad ühendavad inimesi üksteisega.

Akadeemikud, poliitika-tegijad, heategevusorganisatsioonid ja usul põhinevad organisatsioonid (FBO-d) on järjest enam esile toonud välja religioossust ühe kõige olulisema sotsiaalse kapitali tootjana tänapäeva ühiskondades (Bunn & Wood, 2012). Putnam (2000) väidab, et usukogukonnad, kus inimesed koos Jumalat ülistavad/teenivad, on üks kõige olulisemaid sotsiaalse kapitali varaaitasid Ameerikas. Eesti ühiskonnas pole usul nii suurt rolli kui Ameerikas, kuid kristlikud kogudused on nende liikmeskonna jaoks väga oluliseks sotsiaalse kapitali loomise keskkonnaks ka Eestis. Kogudus sisaldab endas enamasti

aktiivseid ja kestvaid võrgustikke ning nendega seotud sotsiaalne kapital on mänginud olulist rolli legitimeerimaks poliitikute ja arvustajate seas religiooside grupe ka hoolekandeteenuste osutamisel (vaata nt Suurbritannia kohta Bunn & Wood, 2012).

2.4. Kogukonnatöö

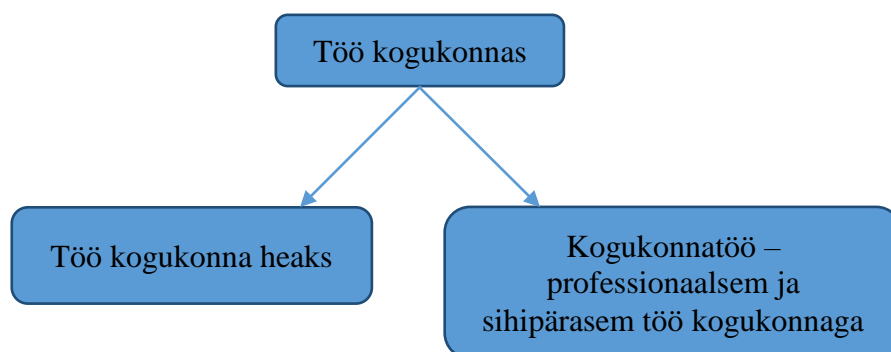
Kogukonnatöö on üks sotsiaaltöö meetoditest. Kogukonnatöös on olulisel kohal kogukondade aktiveerimine ja arendamine, kogukondades leiduva potentsiaali arendamine ning samas on kogukonna toetamiseks ja tugevdamiseks oluline ka kogukonnas elavate abivajajate toetamine. Kogukonnatöö eelkäijaks peetakse kristlikke ja moraalseid väärtusi kandnud varast *settlement*-liikumist (Parry ja Parry, 1979). *Settlement*-liikumises oli elemente, mida on väärtustatud ka hilisemas kogukonnatöö praktikas ning kaasajal, eriti mis puudutab püüet tõsta kogukondade (näiteks vaeste ja vähese haridusega elanikega linnaosades) sotsiaalset tervist ning julgustada vastutustundliku juhtimise arengut. Kogukonnatööst rääkides peab tõdema, et selle jaoks pole olemas ühtset definitsiooni ning sageli loetakse kogukonnatööd lihtsalt üheks hoolekandetöö vormiks (Poppo, 2002). Mitmesuguseid tegevusi – näiteks kodukülastused ja vanemate inimeste vaatamas käimine; töötamine linnaosadega, mis on majanduslikult ja sotsiaalselt puudustkannatavad elumupiirkonnad; noorte õigusrikkujatega tegelemine - on kõiki kirjeldatud kogukonnatööna. Kuna kogukonnatöö tähistab sedavõrd laialt erinevaid töövaldkondi, võib seda pidada katusmõisteks (Poppo, 2002). Mõnikord teevad inimesed sisuliselt kogukonnatööd, kuid selle juures ei pruugita kasutada kogukonnatöö mõistet. Twelvetrees (2008) kirjutab oma kogukonnatöö-teemalises raamatus, et töö, mis sisu poolest on kogukonnatöö, võib kanda välise siltidena nimetust sotsiaaltöö, noorsootöö, teenuste osutamine või planeerimine vms. Kogukonnatööd teevad sageli sotsiaaltöötajad, elamumajandusametnikud (korterühistute esimehed), vaimulikud, (täiskasvanute) koolitajad, tervishoiutöötajad (Twelvetrees, 2008), kes, kuigi nad ei ole spetsiaalselt kogukonnatöötajad, teevad kogukonnatööd oma tavapärase töö osana. Sama autor ütleb, et kogukonnatöö on väga oluline, kuna parandab elukvaliteeti kõigi kodanike jaoks ning seepärast tuleks leida viise loomaks, toetamaks ja tugevdamaks kogukondi, et nende töö võiks olla efektiivne, mõjukas, kaasav.

2.5. Kogukonnatöö kogudustes

Kogudused on kogukonnad ning koguduse juhid, töötajad ja aktiivsemad eestvedajad on sageli kogukonnatöö tegijad. Sealjuures ei tehta kogukonnatööd ainult koguduses, vaid ka laiemas kogukonnas, näiteks piirkond (linnaosa, küla, vald, kihelkond), kus asutakse ja tegutsetakse. Yancey ja Garland (2014) viisid USAs läbi põhjaliku kvalitatiivse uurimuse 51 koguduse sotsiaaltöötajaga. Uurimust alustades eeldasid nad, et sotsiaaltöötajad teevad kogukonnatööd koguduse ehk oma kitsama kogukonna siseselt. Uurimise käigus avastasid nad aga, et koguduse sotsiaaltöötajate tegevus on suunatud palju palju laiemalt. Vältimatu sotsiaalabi osutamine (toit, peavari), kriisisekkumine, teiste organisatsioonidega koostöö tegemine, nõustamine, tugigrupid ja perekonnaelu-teemalised hariduslikud programmid – need on tegelikult oluliselt laiem kogukonnatöö, olles suunatud laiemale kogukonnale, mitte vaid koguduseliikmetele. Samad autorid leidsid, et koguduste sotsiaaltöötajad on tegevad ka sellistes ettevõtmistes, mida võib nimetada kogukonna loomiseks (*creating community*) ja vaimseks juhtimiseks (*leading spiritually*).

Koguduste sotsiaaltöös on kirjeldatud nelja lähenemist tööks kogukonnas: osutatakse **sotsiaalteenuseid**, vastates otsestele vajadustele erinevate hoolekande-, kohtlemis- ja raviprogrammidega; teostatakse **eestkõnelemist** (ingl. k *advocacy*), seistes sihtgruppide vajaduste ja õiguste eest; kasutatakse traditsiooniliseks peetud **kogukonna arendamise mudelit**, otsides ja leides lahendusi ning viies lahendused koos kohalike kogukondade ja omavalitsustega ellu ning üha enam kasutatakse ka **kogukonna organiseerimise mudelit**, pannes inimesi välja töötama ja ellu viima plaane oma olukorra parandamiseks ja vajaduse korral vastandudes neile, kes ei toeta ega austa inimeste õigusi (Üpros, 2012).

Selguse huvides eristaksin siinkohal kogukonnatööd ja tööd kogukonna heaks, mis mõlemad võiksid mahtuda mõiste töö kogukonnas alla.



Joonis 1: Töö kogukonnas (Autori joonis)

Kui rääkida kogukonnatööst selle professionaalsemas tähenduses, siis on selle töö sisu erinev tööst, mis on lihtsalt kogukonna heaks tehtud töö. Professionaalse kogukonnatöö tuumaks on kindlustada, et esiteks, inimesed geograafiliste ja mittegeograafiliste kogukondade liikmetena leiaksid paremad lahendused ja teiseks, niipalju kui võimalik, nad tooksid selle “parema lahenduse” (*better deal*) n-ö enda kogukonnast (suurelt jaolt kollektiivse tegevuse kaudu), omandades protsessi käigus rohkem oskusi ja enesekindlust (Twelvetrees, 2008). Ehk siis professionaalse kogukonnatöö esmähgiks ei ole mitte lihtsalt kogukonna toetamiseks midagi ära teha, vaid *arendada* ja toetada kogukonda nii, et see võiks sinna kogukonda kuuluvate inimeste panusel jätkusuutlikult toimida. Twelvetrees (2008) ütleb, et kogukondades kerkivad üles mitmesugused spontaansed ja iseseisvad initsiatiivid, mis toimivad nende kogukondade liikmete vabatahtlikul võimekusel ning kogukonnatöö saab selliseid algatusi toetada, kaasa aidata. Kogudustes on esindatud nii töö kogukonna heaks, mille tegemisse on enamasti kaasatud kogukonnaliikmed, kes teevad vabatahtlikku tööd, ning esindatud on ka professionaalsem kogukonnatöö, mis hõlmab endas teadlikku kogukonna arendamist ja organiseerimist. Kui kogukonnatööd käsitlevas kirjanduses rähgatakse enamasti kogukonnatöötajast kui kellestki, kes tuleb väljastpoolt kogukonda ning hakkab kogukonda arendama, siis koguduste kogukonnatöö puhul on kogukonnatöö tegijad ise kogukonna liikmed. Näiteks koguduse juhid (pastorid) töötavad enamasti pikki aastaid samas koguduses (samas kogukonnas), mõni isegi kogu oma elu, kuuludes ise sellesse kogukonda, tundes seda väga hästi ja arendades kogudust kogukonnana.

2.6. Kogukonnatöö tulevik

Kogukonnatöö on sotsiaaltöös üle kogu maailma ja ka Eesti aina olulisemaks peetav sotsiaaltöö meetod; kogukonnatöö ja kogukonnapõhine hoolekanne ning üksteise eest hoolitsemine on üha olulisemad väärtused. Wilken jt (2015) arvavad, et inimressursside (palgalised sotsiaaltöötajad) ja rahaliste ressursside (KOV-i väike eelarve) piiratuse tõttu oodatakse kogukondadelt üha suurema vastutuse kandmist ning vabatahtliku töö tähtsus kasvab, mis tähendab, et sotsiaaltöötajad peaksid rohkem keskenduma inimeste toetamisele kogukonnas ja aitama rohujuure tasandil arendada vastastikuse abi vorme. Kogukonnatöö kirikutes saab panustada nii kogukonnatöö arendamisse kui ühtlasi ka kristliku sotsiaaltöö arendamisse.

Probleemipüstitus

Evangeeliumi ja piibliõpetuse kõrval on kirik tegev ka praktilises kogukonnaelus ja abistamistöös. Kristlus on läbi ajaloo mõjutanud tugevalt hoolekande arengut ning ka tänapäeval on kogudused ning nendega seotud kristlikku sotsiaaltööd tegevad asutused ja organisatsioonid paljudes riikides väga aktiivsed sotsiaaltöö tegijad. Ameerika uuringutes on järeldatud, et kogudused ning koguduste tegevusega seotud organisatsioonid, on avaliku ja erasektori sotsiaalteenuste süsteemi jaoks olulised (Chaves, 2004; Smith & Sosin, 2001; Wuthnow, 2004, viidatud Boddie, 2011 kaudu), andes hoolekandesse suure panuse. Euroopas on samuti uuritud kirikute ja religioossete organisatsioonide rolli hoolekande osutamises, kuid viimaste aastate uuringuid on teostanud pigem religioossed sotsioloogid ja teoloogid ning need ei ole koguduste ja muude usul põhinevate organisatsioonide tegevust mõtestanud läbi sotsiaaltöö prisma (Bäckström jt, 2010). Seega, oleks tarvis uuringuid, mis keskenduksid usul põhinevate organisatsioonide sotsiaaltööle 21.sajandil, sest hetkel puuduvad selle kohta täpsemad teadmised.

Kristlike koguduste sotsiaaltöö teema on aktuaalne ka Eestis, sest sotsiaaltööd teeb siin arvestatav hulk kogudusi. Ometi teatakse sellest Eesti sotsiaaltöö maastikul vähe. Koguduste tegevust sotsiaaltöö kontekstis on varem mingil määral uuritud üliõpilastöötödes: uuritud on kirikute võimalusi ja probleeme sotsiaalhoolekandes kaasa aitamiseks (Kits, 2011) ning kiriku tähtsust maal tehtava sotsiaalse töö kontekstis (Illik, 2011). Autorina olen ise kirjutanud varasemalt koguduste sotsiaaltööst ühe koguduse näitel (Toplaan, 2013). Kristliku sotsiaaltöö valdkonda kuuluvatest üliõpilastöötödest võib nimetada veel näiteks paari Jevgeni

Bugakini tööd, milledest ühes on uuritud võrgustikutööd, mida teeb katoliku koguduse diakooniatööga seotud organisatsioon (Bugakin, 2004), teises kristliku hoolekande arenguperspektiive ühe maakonna näitel (Bugakin, 2002). Samuti on lõputöö raames uuritud Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku sotsiaaltööd, millest tuli välja et mingil kujul sotsiaaltööd osades kogudustes tehakse, kuid see ei ole eriti aktiivne (Oidekivi, 2000). (Kuna aeg on vahepeal edasi läinud, siis võimalik, et vahepeal on sotsiaaltöö neis kogudustes mõnevõrra organiseeritumaks muutunud). Sotsiaaltöö valdkonnas silmapaistvaimaks kirikuks Eestis võib pidada Eesti Evangeelset Luterlikku Kirikut, mis on ühtlasi ka suurim kirik Eestis. EELK tegevustest sotsiaaltöö valdkonnas annab mingil määral ülevaate EELK Diakoonia- ja ühiskonnatöö talituse kaudu välja antud teatmik, milles leiduvad tekstid tutvustavad koguduste ja omavalitsuste koostöö põhimõtteid ja praktikaid ning annavad soovitusi nende paremaks korraldamiseks kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste ametnikele, valla- ja linnavolikogude liikmetele, kirikute ja koguduste juhtorganitele, mittetulundusühenduste, usuihenduste ja vabatahtliku tegevusega seotud inimestele (Kurg jt, 2012). Koguduste sotsiaaltöö puhul on siiski tegemist veel üpriski uurimata valdkonnaga. Info liikumise ja vähete teadmiste probleemi sotsiaaltöö valdkonnas on välja toonud kogudused ja koguduste liidud ise (Diakooniatöö kogudustes, i.a; Sotsiaaltöö..., 2016) Väljaspool koguduste ringkonda on teadlikkus koguduste sotsiaaltööst vähene, eriti sotsiaaltöö akadeemilises pildis.

Sotsiaaltöö valdkonnas tuleb sageli silmitsi seista ressursside puudusega – vajadus abi järele, üksikisikute ja kogukondade toetamise järele on suurem, kui sotsiaaltöötajad ja kohalikud omavalitsuse katta suudaksid. Siinkohal võiks võimalust näha aktiivsete kogukondade, sh koguduste potentsiaali kasutamises sotsiaaltöös. Paljud kogudustest teevad juba täna suuremal või vähemal määral koostööd kohaliku omavalitsusega, kuid koostöö tegemisel võib olla mitmeid takistusi, kuna teadmatust, eelarvamusi leidub nii KOVi kui koguduse esindajate poolt. Marge Gutmann (2010) toob oma maasotsiaaltöö teemalises magistritöös välja, et kirikuga saaks ja tuleks kindlasti koostööd arendada, kuna inimesed, kes abi vajavad, on piirkonnas samad ning eesmärk nii sotsiaaltööl kui kirikul sarnane. Ta lisab, et paraku jääb kirikuinimestel võimalusi abistamiseks väheks, kui neid ei kaasata koostöövõrgustikesse. Koostöö paremaks muutumiseks oleks vaja teadlikkuse tõstmist mõlemapoolselt.

Kogudused on läbi ajaloo sotsiaaltöösse olulise panuse andnud, kuid nende roll tänases päevas Eesti sotsiaaltöös ja kogukondade toetamises ei ole väga hästi teada. Võib arvata, et

mitmed kirikud teevad väga efektiivset ja sisulist sotsiaaltööd. Samal ajal, kuna kiriku loomulikku osa igapäevaelus on vähendanud ka vahepealne nõukogude võimu aeg, mistõttu paljud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad ei oska praegu näha kirikus ressursi ja neid kasutada (Gutmann, 2010). Selleks, et kogukonnad Eestis võiksid olla toetatud, koguduste sotsiaaltöö valdkond võiks edasi areneda ja nähtavamaks saada ning koostöö KOVide ja teiste organisatsioonide paraneda, oleks vajalik kõigepealt saada teadmisi sellest, mida koguduste sotsiaaltöö üldse endast kujutab.

Sellest ajendatuna sean oma uurimuse **eesmärgiks** uurida koguduse tegevust sotsiaaltöö vaatepunktist lähtudes, toetudes eelkõige koguduse esindajate endi kogemustele ja arvamustele. Eesmärgist tulenevalt püstitan põhiliste uurimisküsimustena järgnevad küsimused:

- Mida räägivad koguduste esindajad oma koguduses tehtavast abistamistööst?
- Milline on koguduste koostöö kohaliku omavalitsuse ja teiste organisatsioonidega uurimuses osalejate kirjelduste alusel?

Käesolev uurimus võib aidata luua koguduste tegevuses suuremat kompetentsust sotsiaaltöö valdkonnas ning aidata edendada ka KOVi ja koguduste koostööd. Uurimusega loodan esile tuua seda, et koguduste sotsiaaltööd ja ilmalikku sotsiaaltööd ei peaks vastandama, vaid need võivad olla teineteisele oluliseks täienduseks.

II Metoodika

1. Kvalitatiivne meetod

Käesolevas töös uurin kogudustes tehtavat abistamistööd, toetudes eelkõige koguduse esindajate endi kogemustele ja arvamustele. Parim lähenemisviis selleks on kvalitatiivne uurimisviis, mis võimaldab koguda kompetentsetelt inimestelt informatsiooni ja uurida nende kogemust, arvamust (Strömpl, 2013). Kvalitatiivses uurimises on püüdluseks ennekõike leida ja avalikkuse ette tuua tõsiasju, selle asemel, et tõestada juba olemasolevaid väiteid (Hirsjärvi jt, 2007). Kvalitatiivsete andmete analüüsi eesmärk on kogutud andmetest tähendusi välja lugeda ehk interpreteerida ning eesmärgiks ei ole absoluutse tõe esitamine, vaid pigem ühe vaatenurga esitamine.

2. Andmete kogumise metoodika

Analüüsitavad andmed uurimistöö jaoks kogusin intervjuude teel. Kasutasin andmekogumise meetodina poolstruktureeritud intervjuusid. Poolstruktureeritud intervjuu jääb oma olemuselt struktureeritud ja struktureerimata vahele, kuna ühest küljest kasutatakse seal varem koostatud intervjuukava, teisest küljest võib poolstruktureeritud intervjuu läbiviimisel muuta küsimuste järjekorda (näiteks kui intervjuueeritav suundub oma jutuga mõne sellise teema juurde, mida oli peagi nagnii plaanis käsitleda) ja küsida täpsustavaid küsimusi (Lepik jt, 2014). Poolstruktureeritud intervjuu loob intervjuuks struktuuri, jättes samal ajal intervjuueerijale piisavalt vabadust lähtuda intervjuu kulust ning intervjuueeritava vastustest.

3. Uurimuses osalejad

Valimisse said võetud Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku alla kuuluvad kogudused, kuna neid on Eestis kõige rohkem ja neist enamikes tehakse mingil kujul sotsiaaltööd. Soovisin uurida erinevate EELK koguduste praktikat, seetõttu otsustasin uurimusse kaasata ühe väikelinna koguduse, ühe maakoguduse ning kaks erinäolist suuremas linnas tegutsevat kogudust. Suurimas valimisse kuulunud koguduses on hingekirjas ligikaudu 6000 liiget, kellest liikmeannetajaid on umbes 1550 ja pühapäevastele jumalateenistustele koguneb 200-300 inimest. Väikseima valimisse kuulunud koguduse vastavad numbrid on 541, 85 ja 30. Viisin läbi intervjuud nende koguduste esindajatega.

Koguduse esindajatega ühendust võttes ei teadnud ma täpselt, millistes neist on olemas eraldi sotsiaaltöö tegijad või kas üldse on. Intervjuu koguduse vaimulikuga viisin läbi kõigis neljas koguduses. Kahes koguduses, kus olid olemas eraldi palgalised sotsiaaltöötajad ning tundus, et nende intervjuerimine võiks anda huvitavat infot ja vaadet, viisin intervjuu läbi ka sotsiaaltöötajatega. Lõpuks kujunes nii, et intervjueritavate hulgas oli 4 meest, 3 naist, nende seas 4 koguduse juhti/ pastorit, 2 koguduse sotsiaaltöötajat (üks neist erialase kõrgharidusega, teine mitte) ning üks kogudusega koostööd teinud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja.

4. Intervjuude käik

Enne intervjuude läbiviimist uurisin koguduste kohta, kus soovisin intervjuud läbi viia, internetist taustinfot (koguduste koduleheküljed jm). Intervjueritavatega võtsin ühendust meili teel või telefonitsi. Intervjuude teostamine jäi ajavahemikku 30.märts – 6.mai, 2016.

Intervjuude läbiviimiseks koostas eelnevalt kava. Kava koosnes kahekümnest teemast, mille jaotasin nelja suuremasse teemadeblokki. Intervjuu ajal lähtusin intervjuu loomulikust kulust ning varasematest vastustest ega hoidnud enda koostatud kavast jäigalt kinni. Püüdsin lähtuda sellest, kuhu intervjuu käigus intervjueritavad ise teemadega liikusid, eeldades, et see näitab, mis on intervjueritava jaoks intervjuu teema puhul oluline. Mõne asja kohta küsisin täpsustavaid küsimusi. Eesmärgiks võtsin, et intervjuu lõpuks saaksid siiski kõik küsimustes kajastuvad teemad räägitud.

Esimene intervjuu sai koguduse asukoha kauguse tõttu läbi viidud Skype'i vahendusel. Selle intervjuu puhul tundsin intervjuueeritavat juba varasemalt ning seepärast ei olnud põhjust karta, et interneti vahendusel tehtud intervjuu mõjutaks hea kontakti loomist intervjuueeritavaga. Kõik ülejäänud intervjuud tegin näost-näkku intervjuudena. Intervjuude kestvused varieerusid 38 minutist pooleteise tunnini. Ajaliselt kõige kauem kestis intervjuu, milles vestlesin korraga kahe inimesega – pastori ja koguduse sotsiaaltöötajaga. Selle intervjuu puhul, küsisin intervjuueeritavalt endilt, kas nad sooviksid koos või eraldi intervjuud ning lõpuks otsustasime ühise intervjuu kasuks.

Lisaks kasutasin kolme varasemalt läbi viidud intervjuud, mille puhul teostasin sekundaaranalüüsi. Sekundaaranalüüsiks kasutatud intervjuude puhul oli tegemist 2014. aastal minu enda poolt läbiviidud intervjuudega, mida analüüsisin oma bakalaureusetöös. Toona uurisin samuti koguduste sotsiaaltööd, kuid ainult ühe koguduse näitel (Toplaan, 2014). Kuna fookus ja uurimisküsimused tookordses uurimuses olid käesolevast uurimisest osaliselt erinevad, leidsin olevat vajaliku teha kogutud materjalile sekundaaranalüüs.

Bakalaureusetöö ajendas tegema magistritööd. Tookordses uurimuses keskendusin peamiselt ühele konkreetsele teenusele ja analüüsist jäi välja mitmeid olulisi teemasid, mis haakusid käesoleva uurimisega.

Varem uuritud koguduse kohta pidin lõpuks tegema veel lisaintervjuu, kuna eelnevad selle koguduse sotsiaaltöö uurimisega seotud intervjuude materjalid ei katnud siiski kõiki käesoleva töö uurimisküsimustest lähtuvaid teemasid. Lisaintervjuu kujunes kõigist läbiviidud intervjuudest küll kõige lühemaks - suhteliselt palju teadsin juba varasemate samas koguduses teostatud intervjuude põhjal ning seetõttu polnud vaja nii suures mahus küsimusi esitada nagu teiste koguduste esindajatega vesteldes.

Kokku analüüsisin 7 intervjuud. Transkribeerituna oli intervjuude kaudu kogutud materjali kokku 130 lehekülge.

5. Andmete kodeerimine ja analüüs

Andmete analüüsimiseks kasutasin sisuanalüüsi (Laherand, 2008). Kõigepealt lugesin intervjuude transkriptsioonid korduvalt läbi, et näha intervjuueeritute mõtteavalduste

terviklikku struktuuri, aru saada, mida nad räägivad. Markeerisin (tegin tekstis värviliseks) intervjuude transkriptsioonides olulisemad märksõnad ja fraasid, mis andis ülevaate sellest, kus paikneb transkriptsioonides kõige tähendusrikkam informatsioon. Seejärel andsin tekstilõikudele koodid. Kasutasin induktiivselt deduktiivset kodeerimist, mis ühendab endas nii induktiivse kui deduktiivse kodeerimise elemente (Kalmus jt, 2015). See tähendab, et kõigepealt loetakse tekstid läbi ja luuakse nende alusel mõned esialgsed koodid ning edasises etapis otsitakse andmetest koodidele vastavaid tekstilõike (Kalmus jt, 2015). Kodeerimise ajal kirjutasin tekkinud mõtteid ja seoseid analüüsitavale tekstile kommentaaridena juurde. Koodid ja memosse/ kommentaaridesse kogunenud mõtted jagasin teemadeks, millest kujunesid kategooriad. Materjali läbitöötamisel kujunesid lõpuks välja järgmised teemad:

- Koguduse sotsiaaltöö koht üldises koguduse tegevuses
- Kogudustes tehtava sotsiaaltöö kirjeldus
- Koguduse sotsiaalne sõnum
- Koostöö
- Koguduste sotsiaaltöö eripära
- Vabatahtlik töö koguduses
- Kogudus kui kogukond
- Kogukonnatöö koguduses

Tulemused ja analüüsi esitan vastavalt kujunenud teemadele. Analüüsi sisu ilmestamiseks ja täpsustamiseks kasutan lõike intervjuudest. Tsitaadid, mille ees mingit tähist toodud pole, pärinevad erinevates koguduste esindajatega tehtud intervjuudest ning neid ma ei pea vajalikuks kuidagi eraldi tähistada. Tsitaadid, mis on pärit intervjuust KOV-i sotsiaaltöötajaga on tähistatud märkega *KS*. Intervjuulõigud toon välja muutmata kujul. Väljajäetud tekstiosade tähiseks on /.../.

6. Uurija refleksiivsus

Uurimistööd alustades teadsin, et teemavaldkonnaks, mida soovin uurida, on koguduste sotsiaaltöö, kuna see on minu enda jaoks südamelähedane valdkond ning samal ajal ka Eesti kontekstis väga vähe uuritud. Näen endal valitud teema uurijana suurt eelist, mida soovin

selle valdkonna arendamiseks rakendada - ühest küljest oman sotsiaaltöö teadmisi ja teisest küljest tunnen piisavalt hästi koguduslikku konteksti ning kristlikku (teoloogilist) tausta, mis on koguduste sotsiaaltööd mõjutava kontekstina oluline. Lisaks olen ka varem juba koguduste sotsiaaltööd uurinud, mis võiks anda piisava pagasi uurimuse kirjutamiseks.

Samas oli uurimist raske alustada, kuna ma ei teadnud, kuhu peaksin uurimuse fookuse seadma. Seepärast võtsin mõnede uuritavatega ühendust juba enne, kui kujunes kindel plaan uurimuse teostamisest. Uurisin, kas koguduste sotsiaaltöö on üldse aktuaalne teema, mida võiks uurida ning kui seda teemat uurida, siis mis nurga alt võiks läheneda, et ka kogudustel sellest uurimisest mingit kasu võiks olla.

Käesoleva uurimustöö tegemise ajal käisin tutvumas sotsiaaltööga ühes USA luterlikus koguduses (Richland Lutheran Church) ja sellega seotud sotsiaaltööd tegevates asutustes. Algselt kaalusin ka selle koguduse võtmist analüüsitavaks objektiks, kuid lõpuks siiski loobusin sellest, kuna sealne kultuurikontekst on Eesti omast suhteliselt erinev. Samas tuli sealse koguduse sotsiaaltööga tutvumine kasuks laiemas konteksti nägemisele.

Kõigilt koguduste esindajatel, keda soovisin uurimistöö tarvis intervjueerida, sain suhteliselt kiiresti positiivse vastuse uurimuses osalemiseks. Üks kogudus, mille juhile kirjutasin, et kas võiksin oma magistritöö raames nende kogudust uurida, arvas esialgu, et kuna nende koguduses eriti traditsioonilist diakooniatööd ei tehta, siis pole nende kogudus ehk huvipakkuv. Otsustasin siiski kõigepealt lähemalt uurida, millega see kogudus tegeleb, ning seejärel otsustada, kas sotsiaaltöö vaatepunktist lähtudes võiks see olla asjakohane ja huvipakkuv. Ehkki koguduse poolt tehtavat tööd ei nimetatud diakooniaks, siis sisusse süvenemine näitas, et tegevust võib siiski ka sotsiaaltöö hulka liigitada, nii et kõnealune kogudus jäi lõpuks uurimusse sisse.

Valides kogudusi, mille esindajate arvamusi ja kogemusi uurida, ei mõelnud ma sellele, milline on koguduse juhtide vanuseine profiil, kuid hiljem avastasin, et koguduseõpetajate keskmine vanus, keda intervjueerisin, on päris madal ehk siis õpetajad on suhteliselt noored (keskmine vanus 39). See ei ole ilmselt tüüpiline keskmine koguduse juhtide vanus EELK kogudustes. Kuna koguduse tegevus sõltub väga palju selle juhust, eesotsas olijust, siis võimalik, et kogudused, kus on nooremad juhid (kellel on eeldatavasti rohkem jaksu ja

energiat) on aktiivsemad kogukonnatöö tegemisel ning ka sotsiaaltöö ja väljapoole suunatud töö tegemisel (see on küll ainult minupoolne oletus).

III Saadud tulemused

Kogudused ja neis tehtav sotsiaaltöö on Eestis väga erinevad, sõltudes piirkonnast, juhtidest ja mitmetest muudest teguritest. Saadud tulemused annavad teadmisi luterlike koguduste sotsiaaltööst Eestis ja pakuvad sellest mitmekesisest pilti.

1. Koguduse sotsiaaltöö koht üldises koguduse tegevuses

Sotsiaaltöö on väljundiks koguduslikus teenimistöös ja usu tõeks elamises. Kristlus rõhutab ligimese armastamise ning vaeste ja abivajajate abistamise olulisust ja sotsiaaltöö saab olla selle armastuse väljenduseks praktilistel viisidel. Olenevalt kogudusest, koguduse suurusest ja võimalustest, võib see saada rohkem või vähem laiema ühiskonna jaoks nähtava vormi. Koguduste tegevuse, sh koguduste sotsiaaltöö mõistmiseks on oluline peatuda *teenimistöo* tähendusel ja olemusel ning sellel, mida kogudused näevad oma üldise ülesande, missioonina.

1.1. Teiste inimeste abistamise (teenimise) tähendus

Kristliku teenimistöo kontekstis kasutatav sõna “teenima” ei seostu “raha teenimise” või “elalise teenimise” või muu sellisega, mida tavakeeles muidu suhteliselt palju kasutatakse. Kui kristlased räägivad teenimisest väljendab see pigem ellusuhtumist ja seda, mida peetakse oluliseks suhetes teiste inimestega. Kristlased usuvad, et kogudused, st ka iga kristlane isiklikult, on kutsutud teisi abistama, teenima. Intervjuudest tuli välja, et oluline on nii inimeste kui Jumala teenimine, mis kinnitab teooria osas välja toodut. Jumala armastamine ja

Jumala teenimine leiab ühtlasi väljenduse teiste inimeste vajaduste märkamises ja inimeste abistamises.

“Teenimistöö on inimeste teenimine usust tulenevast käsust "armasta Jumalat üle kõikide asjade, ligimest nagu iseennast". Ja ligimese teenimine selles tähenduses on ühtlasi ka Jumala teenimine.”

Teiste teenimiseks ei peeta koguduses üksnes praktilise abi osutamist, vaid ka kogu pastori tööd, vaimulikke tööd ja koguduse tööd tervikuna iseloomustatakse teenimisena.

“Vaimuliku töö - koguduse töö ja vaimulikuna olemise töö - et see ongi nagu, ta ongi nagu inimeste teenimine.”

Niisiis, avaramalt tõlgendades võib kogu kiriku tegevust iseloomustada sõnaga *teenimine*. Koguduse sotsiaaltöö on üks loomulik väljund inimeste armastamises ja nende teenimises.

1.2. Missioonitunne ja motivatsioon abistamistöök

Koguduse palgalised töötajad ja vabatahtlikud ei näe abistamistööd enamasti kohustusena, mis on *“vaja lihtsalt ära teha”*, vaid peavad tööd, mida neil on võimalus teha, oluliseks. Missioonitunne sealjuures on enamasti suur ning seetõttu ollakse valmis kasvõi väga väikese palga eest või täiesti tasuta töötama.

“Et see nagu elu ongi teenimine. See ei tähenda nüüd, et ma teeksin seda nüüd selle palga pärast, mis ma siit saan või, või mingi kasu pärast või... et see tuleb kuidagi nii... noh lihtsalt tulebki minust.”

Kui sama tööd tehtaks palga pärast, tunduks tasu tehtava töö eest ilmselt väga ebaõiglane ja vähendaks panuse väärtust. Valdav osa koguduste sotsiaaltööst tehaksegi vabatahtliku tööna. Motivatsioon inimeste teenimiseks, seda ka teenimiseks koguduse sotsiaaltöö kaudu on valdavalt sisemine motivatsioon. Ka ilmalikel sotsiaaltöötajatel võib olla missioon ja soov inimesi aidata nagu kristlikel sotsiaaltöö tegijatelgi. Erinev võib olla see, et kristlastel on lisaks usuline motiveeritus ja ka usuline tugi. Intervjueeritavad ise kõnelesid seoses sooviga aidata ka identiteedist. Kristlik teenimistöö on lahutamatu seotud kristlaste identiteediga, mille aluseks on see, et nad teavad et nemad ja ka kõik teised inimesed on Jumala poolt

tingimusteta armastatud. See teadmine on ühtlasi ka igapäevane motiiv, motivatsioon või - nagu üks intervjuueritav väljendas - *tõukejõud* armastamiseks teisi inimesi ja teenida neid.

“Teenimistöö aluseks on see identiteet, et me oleme armastatud, et Jumal on kõigepealt teeninud meid.”

Usuline identiteeditunne mis saadab inimest igal pool, olgu ta tööl, sõprade-tuttavatega aega veetmas või midagi muud tegemas. Uurimuses osaleja ise määratleb tugevalt oma identiteeti kristlasena:

“Et selles mõttes on minu jaoks tegelikult kogu elu ongi nagu teenimine. Et ma olen siin päeval koguduses tööl, käin teenistustel ja ma oma isikuga, ma oma teadmistega - kõigega ma tegelikult teenin neid inimesi, kes on minu ümber. Täpselt samamoodi ma lähen siit ära, ma lähen oma mitteusklike sõprade juurde, ma olen seal ikkagi, see minu identiteet on nii juba tugevalt, kõik teavad, et ma olen kristlane.”

Intervjuueritava jutu põhjal võib arvata, et kristlase maailmavaatest lähtuv teenimise põhimõte laieneb kogu elule - erinevatele eluvaldkondadele, erinevatele inimestele ja käib kaasas erinevates keskkondades, kus tegutsetakse. Paralleeli võib siinkohal tuua maasotsiaaltöö iseärasustega, kus sotsiaaltöötaja on oma rollis 24/7, st ka poejärjekorras seistes, oma aias tööd tehes jne (Gutman,). Sotsiaaltöötaja on kogukonna liige ja teda seostatakse mingi kindla rolliga, mis määrab tema identiteedi ja maasotsiaaltöötajad võtavad sageli ka ise seda iseenesestmõistetavalt – kogukonna liikmena tunnevad nad vastutust oma kogukonna eest (Gutman). Kristlaste puhul on n-ö 24/7 teenimise põhimõte seotud siiski rohkem kristlaseks olemise identiteedi ja maailmavaatega, kui mingi rolliga.

1.3. Kogukonna eest hoolitsemise prioriteetsus

Oluline kristlik põhimõte on see, et kõik inimesed on võrdselt väärt armastust ja hoolt, kuid samal ajal tõid intervjuueritavad ka välja, et kõigepealt peaks tähelepanu ja hoolitsust jagama oma kõige lähematele, mitte neid unustama. See, kui perekonnas ja kogukonnana üksteise eest hoolitsetakse, on heaks eeskujuks ka teistele, eriti ühiskonnas, kus perekondlikud sidemed ja suhted on sageli katkised, domineerib individualism ning isiklikku heaolu kaldutakse kogukondlikust heaolust ettepoole seadma.

“Ma arvan, et meid on kahte moodi kutsutud teenima. Üks on see, et me hoolitseme üksteise eest. Sellest tunnevad kõik, et nad on Jeesuse jüngrid, et armastus on nende keskel - nad üksteise eest hoolitsevad. Ja see on esimene asi. Et muretseda Aafrikas nälgivate laste pärast oleks kummaline, kui omal kodus lapsed on, hehe, hoolitsemata.”

Maailmas on palju probleeme ja palju abivajavaid inimesi. Kogudused teadvustavad endale, et kõigi nendeni ei jõua ja kõigi abistamiseks pole kahjuks võimalusi.

“Esimene asi olgu ikkagi need, mis meil lähedal on - oma kogudus ja oma perering, et me üksteise eest hoolitseme. Ja kui meil on siis jõudu ja jaksu, siis me saame ka võhivõõrastele midagi jagada ja pakkuda, mida meil on.”

Niisiis, oluliseks peetakse märgata esmalt oma lähedaste, naabrite ja kogukonna vajadusi ning jõudumööda abistada ka teisi, väljaspool oma kogukonda olevaid inimesi.

1.4. Koguduse ülesanne

Intervjuudest koguduse juhtide ja sotsiaaltöötajatega tuli esile, et koguduse ülesandes nähakse kahte poolt: teenida ühiskonda ja suunata inimeste pilku Jumala peale ehk siis teha kristliku kuulutustööd, jagada meeleparanduse, pääste ja lootuse sõnumit. Kristliku põhisõnumi jagamist peetakse esmavajalikuks, kuna see on miski, mida ükski teine ühiskondlik institutsioon ei tee.

“Ma näen seda, et meil on sõnum, mis muudab elusid, meil on sõnum, mis puudutab inimeste hinge ja puudutab inimeste elusid. Ja, ja kuna see on see meie sõnumi nagu eripära, siis see ongi see, mida meil tuleb esil hoida ja mida meil tulebki kuulutada.”

Seda on oluline teada ja arvesse võtta institutsioonidel, mis teevad kogudustega koostööd. Ilmselt on usu kuulutamise pool ka see, mis teeb mittekristlasi, sh sotsiaaltöötajaid ettevaatlikuks kogudustega suheldes. Kristliku sõnumi jagamise pool ei peaks siiski olema takistuseks koostööle, kuna kristliku põhimõttena peetakse väga oluliseks inimese vaba tahtet. Kui abivajaja soovib kuulda usust, on tal koguduse töö kontekstis selleks võimalus, kui ei, siis keegi selleks ei sunni.

Kaks poolt tuleb esile ka koguduse ülesandena kitsamalt oma liikmeskonna suunal:

“Koguduse esmane ülesanne oma liikmeskonna suunal on tagada nende vaimulik ja hingehoidlik teenimine ja usuline teenimine. Ja teises järgus, sellest tulenevalt, kui peaks tekkima mingeid probleeme tervise või elukoha või söömisega, siis selliseid teenuseid saab ka kogudus pakkuda meil.”

Samal ajal on kaks poolt omavahel väga tihedalt seotud, kuna usk ja usu kuulutamine ei saa käia lahus tegudest. Sõnum ei saa jääda ainult n-ö teoreetiliseks, vaid see peaks praktilistel viisidel väljenduma, peegelduma kristlaste ja koguduse elus tervikuna ehk siis on oluline, et see saaks n-ö tõeks elatud.

“Kui inimene mõtleb EELK-st, kui inimene mõtleb kristlastest üldiselt või kirikust üldiselt - noh mitte ainult luterlikust kirikust, vaid nagu üldiselt kristlikust kirikust - et, et kiriku inimesed hoolivad ja tahavad nagu toetada Eesti ühiskonda sellisel viisil, et kuidagi nagu, et see on nagu meie ülesanne selles Jumala loodud maailmas. See on see teenimine, mida meid on kutsutud tegema. (...) Muidugi me kunagi ei tohi unustada seda evangeeliumit, mis on selle nagu, et Jumal on meid armastanud kõigepealt ja tema armastust... sellest me tahame rääkida teistele inimestele. Aga selleks, et avada teiste kõrvad, nad peavad tundma seda, et me oleme valmid kohtuma ja oleme valmis armastama ja kuulama ja jagama seda oma elu.”

Koguduste töös võib näha tugevalt väärtustepõhist lähenemist. See on see, mida ühiskonnas kirikult ka eeldatakse ja oodatakse. Kuna kirikut nähakse kõrgemate väärtuste kandjana, siis loob see ilmselt inimestes usalduse ning samas osutab kõrgematele nõudmistele. See võib olla ka põhjuseks, miks sekulaarses Eesti ühiskonnas peab valdav osa eestimaalastest kiriku rolli abistamistöö tegijana oluliseks ning 2/3 Eesti elanikkonnast arvab, et kiriku roll sotsiaaltöös peaks olema isegi suurem, kui see on praegu (Maasoo, 2015). Inimestel on usaldus selle vastu, et kogudused võiksid oma väärtuspõhise lähenemisega sotsiaaltöös vajalikud olla.

Koguduse ülesandes tuleb sisse laiem ka mõõde – kirik ühiskonna teenistuses. Tekivad justkui n-ö kogukonna ringid: lähim ring, milleks on kogudus, siis selle ümber inimesed, kes ei kuulu kogudusse, kuid keda ollakse valmis aitama nii nende tänaste sotsiaalsete ja praktiliste probleemidega kui vaimulikes küsimustes, ning seejärel veel laiem, kogu

ühiskonda haarav ring. Nendes erinevad tasandid ühtivad sotsiaaltöö eri tasanditega. Siit leiab seose ka kiriku ja sotsiaalpoliitika vahel.

See, mida koguduse poolt nähakse ühiskonna teenimisena ning millised tööloigud välja arendatakse, sõltub konkreetsest kogudusest ja koguduse juhtidest, kuid üldprintsübid on (vähemalt ideaalis) samad, st kõik lähtuvad ühest maailmavaatest. Praktikas võib tulla erisusi, kuna inimesed, kes koguduste sotsiaaltööd teevad, on erinevad ning igäihe isiksus ja eluhoiakud mõjutavad seda tööd, mida tehakse. See on just nagu sotsiaaltöö üldise väärtusraamistiku ja sotsiaaltöötajate praktikaga – ei saa eeldada, et kogu tehtav töö on väga sarnane või sama, kuigi üldpõhimõtted on samad.

1.5. Sotsiaalsele muutusele jõudmine

Koguduste pastorid rääkisid intervjuudes sellest, et suuremaid positiivsed muutused kogukonnas ja ühiskonnas saavad toimuda eelkõige siis, kui inimeste elud saavad n-ö seespidiselt (mõtteviisi poolest) muudetud. Ühtlasi hakkab selliste muutuste käigus paremini toimima ka loomulik abistamistöö (mitteformaalne sotsiaaltöö), mis saab inimeste loomulikuks elu osaks ja selle tulemusena on kogu kogukond tervikuna õnnelikum. Seepärast seavad kogudused eesmärgina esikohale vaimse ja kõlbelise muutuse, mis eeldatavasti võiks viia sotsiaalsele muutusele.

“Koguduse esmane ülesanne on hoolitseda selle eest, et me kõik õndsaks saaksime. Ja, ja see, et me sinna poole pürgime, ilmselt juba paratamatult tekitab olukorra, kus me ka muus asjus üksteise eest hoolitseme.”

Kogudused teadvustavad oma tegevuses, et samas ei saa alati alustada vaimse ja kõlbelise muutusega. Sageli tuleb enne tegeleda sellega, et inimese põhivajadused oleksid kaetud, et inimene suudaks üldse mõtlema hakata laiemalt mingitele väärtustele ja elu mõttele. Teenimisvalmidus kogudustes on olemas kõigi inimeste suhtes.

“...et te teeniksite üksteist armastusega ja ligimest, kaasinimest ja veelgi enam, ta [Jeesus] ju andis selle armastusekäsi laialt kõigile, kõikide suhtes ja veel käskis isegi õnnistada oma vaenlasi ja tagakiusajaid.”

Saab eristada praktilise abistamise (baasvajaduste katmise) ja käitumuslikele/ elu muutustele suunatud tööd. Nii nagu sotsiaaltöös laiemalt on inimene väärtus omaette ja sotsiaaltöö

eesmärk on osutada abi, kui see on vajalik inimesele (andmata sealjuures hinnanguid), on see ka koguduste sotsiaaltöös. Inimese teod, mõtted ja elukorraldus on esmasest abivajadusest mõnes mõttes eraldiseisev ning selles osas aidatakse inimesel lahendusi leida läbi nõustamistöö (kirikus siis vastavalt diakoonia- ja hingehoiutöö).

2. Kogudustes tehtava sotsiaaltöö kirjeldus

2.1. Keda aidatakse: sisse- või väljapoole suunatud abistamistöö

On loomulik, et esmalt aidatakse neid inimesi, kes on kuidagi koguduse kui kogukonnaga seotud. Üldiselt ei tõmmata piiri, keda abistatakse, keda mitte, kuid kogukonnaliikmete vajadusi teatakse ja märgatakse rohkem, sest nendega on olemas loomulik kontakt. Koguduse oma sisemise hoolekande raames aidatakse ennekõike suuri peresid või vanemaid üksikuid inimesi. Koguduseliikmete abistamist ei määratleta sageli otseselt teenusena, see on n-ö loomulik abistamistöö. Ainult koguduseliikmetele suunatud töö on muuhulgas näiteks eakate sünnipäevade tähistamine ja nende meelespidamine, mida mitu intervjuueeritavat määratlesid osana koguduse sotsiaaltööst.

“Eks sotsiaaltöö alla kuulub ju ka see, et me korraldame eakate sünnipäevi koguduseliikmetele. Igas kuus, kuu lõpus, viimasel laupäeval kutsume kokku selle kuu sünnipäevalapsed, kes on alates seitsmekümne viiest aastast vanad.”

See on loomulik osa kogukonnaelust ja kogukonnaliikmete väärtustamisest, nende meelespidamisest. Olenevalt sihtgrupist (vanusegrupist) leitakse selleks erinevaid viise. Nii näiteks võib lastele suunatud tegevusest olla oluline lastepäeva või lastelaagri korraldamine, peredele suunatud tegevusest lasterikastele perede või üksikvanemate toetamine mingite vajaminevate asjadega (mööbel, riided vms). Kogukonnas toimuv igasugune tähelepanu osutamine ja seoste loomine, kogukonna interaktsioon ning kohesiivsuse suurendamine arendab lõpuks kogukonna toimivust. Headel aegadel tähelepanu osutamine loob eelduse, et nn halvadel aegadel on inimestel, kella poole pöörduda ning seda ka julgetakse rohkem teha.

See osa sotsiaaltööst ja kogukonnatööst, mis on kitsama kogukonna (koguduse) sisene, ei pruugi olla teistele märgatud. Sageli on see reageerimine koguduse kui oma kogukonna vajadustele. Samas püütakse abivajaduse ilmnemisel abistada inimesi ka väljaspool koguduse kogukonda.

“Väljapoole paistavad sellised teenused, mida kogudus osutab siis n-ö väljaspool laiemalt, kas vallale, linnale või tervele ühiskonnale.”

Olenevalt kogudusest määratletakse oma vastutusalana erinevat (erineva suuruse ja paiknevusega) piirkonda. Neljast uuritud kogudusest kolm on ajaloolised kihelkonnakogudused ning üks uuem (alustanud tegevust 20.sajandil). Ajalooline kihelkond on kindlasti üks geograafilise kogukonna määraja. Näiteks üks kogudus, mida uurisin, asub küll linnas, kuid ajalooliselt on tegemist kihelkonnakogudusega, mis tähendab, et ta koondab oma vastutusalas teatud valdasid, mis jäävad linna lähiümbrusesse. Nende valdade inimesteni on püütud teadlikult n-ö sirutada.

“Muidugi kõige nagu lihtsam on nagu kohtuda nende inimestega, kes käivad igapäevaelus kirikus. Või et kes käivad piibitundides ja, ja eakate gruppides [käsitööringid, teemaõhtud jms] ja osalevad kiriku tegevuses või koguduse tegevuses. Aga noh tulenevalt meie koguduse kihelkonna suurusest on meile antud selliseid kogukondi ehk siis teatud vallad koos oma elanikega, kes põhimõtteliselt kuuluvad meie koguduse sellesse haldusalasse ja sellepärast nagu minu vastutus koguduse vaimulikuna on kuidagigi leida võimalust nende inimestega kohtumiseks.”

Peamiselt väljapoole kogudust suunatud teenusena tõid koguduste esindajad välja lastehoiu, supiköögi, varjupaigateenus, leinagrupid ja noortetöö.

2.2. Põhjused väljapoole suunatud teenuste pakkumise alustamiseks

Supiköögitenus ja **varjupaigateenus** said n-ö ametliku alguse pärast kohaliku omavalitsuse poolt korraldatud teenuse hankel võitjaks tulemist. Kogudustel oli valmisolek ning juba mingil määral varasemat kogemust teenuse sihtrühma ja nende probleemidega tegelemiseks, mis andis teiste hankel osalenute ees suure eelise.

“Kuna meil oli juba selline aastatepikkune kogemus olemas selles töös, mida enne keegi ei teinud ja siis oli meil pilt selge, mis see umbes tähendab... ja tegime siis pakkumise, kuidas see võiks välja näha ja sobis... sobib siinamaani. Mmhe. Nii et ta ei tekkinud tühja koha peale, seal oli pikaajaline kogemus olemas.”

Kui linnavalitsus kuulutas välja hanke teenuse pakkumiseks, osaleti selles ning parima pakkumise tegijana tuldi hankel võitjateks. Seejärel seati sisse teenuse osutamiseks vajalikud ruumid, rahaliste kulude katteks saadi vastavalt hankes esitatud tingimustele kohaliku omavalitsuse finantseering ning töö võttis läbi mõeldud teenuse kujul varasemast organiseerituma vormi.

Lastehoiuteenuse algus oli mitmete asjaolude kokkulangemise tulemus, mida intervjueeritav kirjeldab omamoodi imena:

“Lastehoid? Ehh... pikem lugu, aga lühidalt nõnda, et kui me hakkasime renoveerima tiibhoonet ja püüdsime leida igale ruumile funktsiooni, siis sel hetkel, kui projekte joonistati, oli kolmandale korrusele mõeldudki taaskasutuskeskus. Aga siis ühel päeval astusid üle ukse sisse kenad noored inimesed ja ütlesid: "Me tahame siia teha hoopis lastehoidu." Ja siis viimasel hetkel õnnestus projekti muuta, ehitusel läks palju asju teistmoodi ja tehti siia ruumid lastehoiu jaoks. Aga see sedel või kontaktandmed, nende inimeste omad, olid vahepeal kaotsi läinud ja me ei tea siinamaani, kes need olid. Heh. Ja kuna ruumid olid nüüd lastehoiu jaoks remonditud, siis tuli leida nüüd inimesed, kes seda tegema hakkaksid. Me leidsime need inimesed ja jaanuaris 2011 käivitus lastehoid. Nii et kes need kolm inimest olid... nagu kolm külalist Aabrahami juures [Piiblis kirjeldatud Aabrahami loos oli tegemist inglitega] ma ei tea... hehehe, aga... jah, nad rohkem ennast ei ilmutanud ja lastehoid töötab edukalt. Oleme Jumalale tänulikud, et ta meie plaanides segajad vahele saatis.”

Leinagrupidöö sai alguse tänu sellele, et koguduses oli olemas vastava koolituse ja pädevusega inimene, kes märkas vajadust selle töö järele ning hakkas ühtlasi ise seda eest vedama.

Niisiis on põhjused ja lood, miks ja kuidas on väljapoole suunatud teenustega alustatud, üpriski erinevad.

2.3. Kuidas aidatakse

Kogudused teevad sotsiaaltööd vastavalt abivajadusele ning koguduse võimalustele. Sotsiaaltöö sõltub ka koguduse liikmeskonnast. Näiteks **väikelinna-koguduses**, mille esindajate kogemusi uurisin, koosneb liikmeskond valdavalt üle 65-aastastest inimestest ning liikmete vajadustest tingituna tegeletakse palju eakate inimeste abistamisega. Selles koguduses tehakse (peamiselt vabatahtlike abiga) 800-1000 kodukülastust aastas, mis on arvuliselt väga kõrge näitaja. Kodukülastused kujutavad endast enamasti vanemate üksikute inimeste külastusi, kelle koju minnakse, kuulatakse nende muresid, palvetatakse nendega koos või ka vajadusel tuuakse ravimeid või vahendatakse muid vajalikke asju. Kõnealusel koguduses on olemas ka palgaline diakooniatöötaja, kel on kord nädalas eraldi vastuvõtuaeg, samas kokkuleppel ja telefonitsi saab muresid kurta ka muul ajal. Sama kogudus leidnud mitmekülgseid väljundeid ka laiemalt oma piirkonna inimeste toetamiseks ja aitamiseks:

- 1) Puudustkannatavatele inimestele on **jagatud vajalikke asju ja toitu**. Jagatud on liikumise abivahendeid, kasutatud riideid, nõusid, kodutehnikat, mööblit, jalatseid ja muud vajalikku. Põhimõte on see, et kui kellelgi on midagi üle, saab ta anda neile, kellel on puudu. Kogudusel on olemas väike andmebaas sellest, kes mida vajab. Koguduse vabatahtlikud panustavad ka toidupangatöös (toidupank selles linnas on organiseeritud ja käigus hoitud erinevate koguduste koostöös).
- 2) Kogudus pakub **varjupaigateenust**. Varjupaik on koguduse juures tegutsenud juba aastaid. Varjupaiga töö on suunatud küll peamiselt naistele ja lastele, kuid möödunud aastal (2015) pöördus sinna ka 11 meessoost isikut. Klientidele pakutakse nõustamist või spetsialistide juurde edasisuunamist ning vajadusel varjupaigateenust võimalusega koha peal ööbida.
- 3) Lisaks kogudusesisesele hingehoidlikule tööle tehakse ka väljapoole suunatud **hingehoidlikku tööd**. Kord nädalas on endale kohustuseks võetud vastamine üleriigilisele usaldustelefonile. Vastaja on kas varjupaigatöötajate või vabatahtlike hulgast. 2013 a. algusest on kogudusel leping Päästeametiga, kes suunavad usaldustelefonile kliente, kelle elu ei ole otseselt ohus ja kes vajavad psühholoogilist abi. Vähemalt kord kuus viiakse koguduse poolt läbi nn hardustund kohalikus haiglas (haiglas on ka hooldekodu).
- 4) Koguduses ruumides toimetavad mitmed **grupid**, milles sisuliselt tehakse sotsiaaltööd. Kolmapäeviti on käinud koos pesamunaring ehk beebikool, kus on osalenud ka varjupaiga endised ja praegused kliendid. Igakuiselt käib koguduse majas

koos rahvusvaheline puuetega noorte liikumine Usk ja Valgus, mille juhiks on varjupaiga üks kasvatajatest. Alkoholiprobleemidega inimesi on suunatud AA rühma, mis ei ole küll otseselt koguduse enda sotsiaaltöö, kuid rühm käib koos koguduse ruumides ning AA tegevus on seotud kristliku sotsiaaltööga ja usul on seal oluline roll.

Uuritud **maakogudus** tegutseb aga teistsuguses keskkonnas ning teistsuguse kogukonna keskel, kus vajadust klassikalise diakooniatöö järele ei nähta.

“Maal võib-olla sellise klassikalise sotsiaaltöö, kirikus siis diakooniatöö mõttes teenimist ei ole nii palju vaja, sellepärast, et vallad on siiski suhteliselt tublid selles... et vanurite eest hoolitsetakse hästi ja püütakse kõigiti pakkuda neile neid võimalusi, mis meil on olemas ja üldiselt sellist hätta jäetud vanainimest ei ole... või need on üksikud juhtumid.”

Erinevate koguduste esindajate puhul võis märgata, et sotsiaaltöö, diakooniatöö, abistamistöö jt lähedasi mõisteid kasutatakse erinevalt. Maakoguduse esindaja näeb diakooniatööna (koguduse sotsiaaltööna) eakate eest hoolitsemist ning kuna selle töösuuna jaoks pole nende koguduses vajadust ning tegeletakse hoopis teiste töösuundadega, võiks tema enda sõnade põhjal järeldada nagu sotsiaaltööd selles koguduses ei tehtaks. Samas lähemal uurimisel saab öelda, et koguduses tehakse siiski tööd, mida võib liigitada ka sotsiaaltööks. Kõnealusel koguduses tegeletakse näiteks väga aktiivselt noortetööga, mis on ühiskondlikult ja ka sotsiaaltöö seisukohast oluline töö, kuna aitab ennetada noorte kuritegelikule teele sattumist ning suunata noori sihipärasemale tegevusele. Noortele pakutakse võimalust teha ühiselt tööd ja veidi raha teenida ning sinna juurde kuulub ka väärtuskasvatulik pool. Kogudus on oma ruumidesse sisse seadnud avatud noortekeskuse põhimõttel toimivad ruumid, et kohalikel noortel oleks koht, kus olla ja kus vaba aega veeta ning omale sisukamat tegevust leida.

“Siis on sellist hängimist ja lihtsalt olesklemist ja muud sellist asja... sest ei ole lihtsalt, kuhu minna, ei ole seda paika, mis oleks seal õhtul veel kaheksa-üheksa-kümme lahti, kus saaks lihtsalt olla, midagi teha. Et... aga siin oleme pinksilauda üles pannud ja meil on siuke madratsitega ruum, kus saab lesida ja lihtsalt on internet ja niimoodi, avatud noortekeskuse põhimõttel, oleme püüdnud seda... keldris on väike jõusaal, mida saab kasutada ja... ja niimoodi et... Ja maja on põhimõtteliselt avatud.”

Noortetööd võib nimetada eraldi kogukonnatöö haruks, mis sageli toimib noortekeskuste baasil (Ewijk, 2010). Noorsootööd tegevad inimesed püüavad muuta noorte käitumist, kaasates neid erinevatesse tegevustesse. Selle põhimõtte kasutamine tuleb välja ka nimetatud maakoguduse noortetöö puhul.

Suurematel kogudustel on rohkem võimekust pakkuda lisaks mitteformaalsele sotsiaaltööle ka sotsiaaltöö teenuseid. **Suurim uuritud kogudus** pakub näiteks vältimatu sotsiaalabi teenust ning lastehoiuteenust. Vältimatu sotsiaalabi jagamispunkt asub koguduse ruumides ning seal osutatakse koostöös linnavalitsusega supiköögiteenust ja riideabi piisavate elatusvahenditeta inimestele (Toplaan, 2014). Abi vajavad peamiselt töötud, kodutud ja vanglast vabanenud isikud. Toitu jagatakse esmaspäevast laupäevani sotsiaalabiosakonna poolt väljastatud tõendite alusel, ilma tõendita on võimalik anda toitu kuni seitse päeva kuus. Laupäeval antakse inimesele kaasa kuivtoidupakk pühapäevaks, samuti riiklikele pühadele eelnevatel päevadel. Päeva jooksul käib aasta jooksul keskmiselt söömas 65 inimest.

Vältimatu sotsiaalabi ja nn humanitaarabi – peamiselt riide- ja toiduabi – jagamine on enamikes kogudustes olnud oluline tegevus inimeste abistamisel. 90ndatel aastatel eriti palju, nüüd natuke vähem, kuid see on endiselt olulisel kohal.

Koguduse tiibhoones tegutseb lastehoid, kus on avatud kolm rühma erinevas vanuses lastele. Õuemängude tarvis on lastehoiul kiriku taga asuv piiratud aiaga mänguväljak. Hoiurühma töös peetakse muuhulgas oluliseks ka kristliku maailmavaate kujundamist.

Selle koguduse juht pidas oluliseks välja tuua, et lisaks koguduse poolt pakutavatele sotsiaalteenustele on väga oluline osa koguduse sotsiaaltööst loomulik abistamistöö, mida koguduseliikmed teevad.

“Koguduses kindlasti inimesed hoolitsevad ka üksteise eest... koguduse liikmed. Aga see on selline tegevus, mille üle puudub mul koguduse vaimulikuna kontroll ja ülevaade ja selle tõttu ma üldse ei tea, kui hästi või halvasti seda ülesannet täidetakse ja ei oska ka kellelegi seda ütelda, aga ma oled sada protsenti kindel, et see asi toimib ja see on tõenäoliselt mahult kõige suurem osa - üldse, igas koguduses, kus koguduseliikmed ise hoolitsevad üksteise eest, ilma et see oleks välja kuulutatud mingi eraldi tööõiguna.”

Selline vastastikuse abistamise töö on see, mille kohta Dominelli (2009) kirjutab, et selles on esindatud sotsiaaltöö mitteformaalsed elemendid. See töö jääb suures osas väljastpoolt vaatajale nähtamatuks, kuid samas ei olegi oluline, et vastastikune abistamistöö oleks kontrollitud ja institutsionaalseks muudetud, olulisem on see, et kogukondlik üksteise toetamine toimiks.

Kolmas linnakogudus (asub Eesti mõistes **suures linnas**) on samamoodi nagu kaks teist linnakogudust suutnud pakkuda väljapoole suunatud sotsiaalteenuseid. Koguduses on palgaline diakooniatöötaja (sotsiaaltöötaja) ning koguduse ruumides tegutseb perekeskus, kus pakutakse nõustamisteenust. Kogudus pakub pideva teenustena ka hingehoidu ning võimalust tellida paarisuhte koolitust *Paarisuhte ehituskivid*. Samuti on kogudusel valmidus leinatöö läbiviimiseks. Sotsiaaltöötaja/nõustaja, kes teeb poole kohaga perekeskuse tööd ja poole kohaga on diakooniatöötaja, peab endale eriti südamelähedaseks leinatööd.

“Mis on minu jaoks olnud hästi südamelähedane, on see leinatöö. Et need leinagrupid, mida me oleme juba kas mingi viis aastat siin teinud, need on olnud avatud kõigile /---/ See on selline pikem protsess. Kaheksa korda - no see ongi umbes kaks kuud. Et siis seda jaksabki teha niimoodi, et sügisel ja nüüd aprillis tegelikult algab uus nüüd jälle.”

Vaadates koguduste sotsiaaltööle võib ühise joonena välja tuua, et valutatakse südant abivajajate pärast ja püütakse jõudumööda oma panusta anda, et olukord võiks muutuda. Samas, võrreldes nelja uuritud koguduse tööd, võib näha, kuivõrd erinevad saavad olla koguduste sotsiaaltöö rõhuasetused. Sellest nähtub, et koguduste sotsiaaltöö sisu võib olenevalt kogudusest suhteliselt palju varieeruda isegi ühe nn kirikuliini (EELK) raamides. Koguduses tehtav sotsiaaltöö sõltub ilmselt sellest, kas kogudus asub linnas või maal, koguduseliikmete arvust, juhtivate töötajatest nende erialasest ettevalmistusest, palgaliste töötajate ja vabatahtlike arvust ja veel mitmetest muudest teguritest.

3. Koguduse sotsiaalne sõnum

Kristlikus sotsiaaltöös on olulisel kohal uskumus, et Jumala silmis on kõik inimesed väärtuslikud ja võrdsed. Põhimõte, et iga inimene on äärmiselt väärtuslik ning põhjus, miks inimesest hoolida, ei ole sõltuv sellest, kas inimene on kuidagi välja teeninud selle, et olla armastatud või mitte, ei ole sõltuv sellest, kas inimene on ühiskonna silmis midagi väärt,

midagi saavutanud või hoopis enamiku silmis n-ö maha kantud ja madala staatusega (mis sageli juhtub kodutute, narkomaanide, vangidega). Sõnum iga inimese väärtusest on see, mida võib pidada ka koguduse sotsiaalseks sõnumiks. Pakkudes erinevaid sotsiaalteenuseid abivajajatele ja sageli ka just kõige tõrjutumatele ühiskonnagruppidele, on kogudus saanud seda sõnumit esile tuua.

“[Erinevate teenuste pakkumise läbi] kogudus on oma sotsiaalset sõnumit saanud tuua esile ja see on see keel, mida ühiskond mõistab: olla hädasolijate ja abivajajate kõrval.”

Idee inimese loomupärasest väärtusest on ka üks humanistliku inimkäsitluse põhimõttest ning sotsiaaltöö eetika olulisel kohal. Ometi näib, et kirik on läbi ajaloo suutnud seda põhimõtet praktikas paremini rakendada, kui ilmalik sotsiaaltöö. Mitmetes riikides ja erinevatel aegadel on just kristlik kogukond olnud see, kes kõige tõrjutumatega (näiteks kodutud) tegeleb. Ühiskond/KOV justkui ootabki seda, et kogudus sellised keerulised sihtgrupid enda hoolitseda võtaks.

Kohalik omavalitsus ja ümbritsev kogukond on olnud positiivsed, kui nähakse, et kogudus teeb midagi vajalikku ja kogukonna jaoks kasulikku. See loob omakorda võimalusi koostööks – kui teatakse, et kogudusel on tahe ja piisavalt võimekust, et midagi laiema kogukonna, ühiskonna heaks teha, siis osatakse näha ja leida rohkem võimalusi, et ühiselt midagi teha.

“Ja kohalik omavalitsus kindlasti hindab ja kogukond [piirkonna inimesed, laiem geograafiline kogukond] hindab seda kui kogudus ei tee ainult sõnu, vaid ka tegusid ehk nagu elab selle järgi, mida ta usub, ehk nagu tegutseb ka, tal on jõudu tegutseda või tahab tegutseda siis väljaspoole kiriku müüri, midagi teha ühiselt.”

Samas võivad kogudused tajuda ka teatavat ettevaatlikkust ja tõrksust ühiskonna poolt, mis on seotud usuga.

“Seda on nähtud, et sotsiaalteenuse pakkumisega kogudus ei määri kellelegi usku kaela, pigem ollakse tagasihoidlikud selles osas, vaid püütakse tegudega seda tõestada...”

Usuga seoses peavad kogudused teadma, et see tekitab osades inimestes tõrget ning oskama sellega arvestada, leida viise, kuidas oma tegevusi sobitada kogukonda/linna/riiki, nii et see, mida nad teevad ei tõukaks inimesi eemale abivõimalustest. Sotsiaalteenuseid pakkudes ei

ole koguduse eesmärgiks selle raames inimestele kuidagi “*usku kalea määrida*” nagu intervjueeritav väljendas. Samas usutakse, et inimesed võivad selle kaudu, kui nad näevad kristlaste eludest peegeldumas armastust, kaastunnet, hoolimist, mõista paremini ka Jumala olemust; head teod ja abivajajate kõrval olemine võiksid ise tunnistada Jumala olemasolust ja usu ehtsusest. Intervjueeritute kogemused näitavad, et inimesed väljastpoolt hindavad seda, kui kogudus ei räägi ainult sõnades midagi, vaid ka tegutseb.

Kõige selle juures peab ilmalik sotsiaaltöö mõistma, et usu kuulutamine on üks koguduse tegevuse eesmärkidest. Ei saa eeldada, et kogudus muutuks sotsiaaltöö asutuseks, mille põhieesmärk on pakkuda mõnd sotsiaalteenust. Usu kuulutamine jääb siiski koguduse põhieesmärgiks ja kui pakutakse sotsiaalteenuseid, on see koguduse lisapanus/-väljund/-eesmärk.

4. Koostöö

4.1. Koguduste koostöö KOVi ja teiste organisatsioonidega sotsiaalteenuste osutamiseks

Kogudused saavad olla koostööpartneriks või teenuse osutajaks kohalikule omavalitsusele (vallale, linnale) või riigile. Sel juhul on tegemist nende teenustega, mida kogudus osutab mitte ainult oma liikmetele, vaid n-ö väljaspool laiemalt. Uuritud kogudustest on pakutud koostöös linnavalitsusega järgnevaid teenused: vältimatu sotsiaalabi (supiköögiteenus ja riideabi), lastehoid, varjupaigateenus, häirenuputeenus, sotsiaalkorteri pakkumise teenus ja nõustamisteenust.

Varjupaigateenust osutava koguduse juht räägib koguduse ja kohaliku omavalitsuse pikaajalisest koostööst:

“Kõige selle 14-aastase perioodi vältel on kogudus selles valdkonnas olnud tegev, st kogudus on andnud oma ruumid, mis on koguduse ruumidest eraldatud, ja oma töötajad ja kohalik omavalitsus on ostnud teenust sisse, st et inimesed on siis saanud palka, palk on küll väike, aga puuduolevad vajadused on kaetud siis koguduse vabatahtlike tööga.”

Koguduse eesmärgiks ei ole teenuse osutamisega mingil viisil kasu teenida, vaid pigem panustatakse omafinantseeringuga parima võimaliku teenuse pakkumisse. Nagu ka juba

teoorias välja tõin, kohalikule omavalitsusele on sotsiaalteenuste osas kogudusega koostöö tegemine väga kasulik, kuna kogudused suudavad pakkuda tänu suurele vabatahtlike panusele paremat hinda kui ükski teine teenusepakkuja.

“Linna jaoks on olnud see kasulik, sellepärast, et teenuse hind on olnud madal, kuna kogudus on suutnud pakkuda madalat hinda.”

Kogudusel võib olla ka muid ressursse ja lahendusi, mis saavad teenuse kvaliteeti tõsta, hoides samal ajal hinna madala.

“Midagi seni sellele koostööle ette ei ole saanud heita, sellega on haakunud ka naiste ja laste varjupaiga sõpruskoguduste võrgustik, koguduse oma koolitussüsteem, heategevuskontserdi sari, mis on kestnud 13 aastat.”

Heategevuskontsertide sari ja sõpruskogudused on olnud ühe uuritud koguduse näitel varjupaiga tööle toetuseks. Sõpruskogudused on olnud kaasatud varjupaiga pidamisse seeläbi, et nad on toetanud majanduslikult, koolitustega või vabatahtlikega. Kogudusel on olnud veel teisi partnereid, näiteks konkreetse koguduse näol üks Soome Espoo linna sotsiaalasutus. Varjupaigal on olnud koostöö lisaks linnavalitsusele veel Maavalitsusega, Ohvriabiga, linna hoolekandeteenuseid haldava asutusega, kohalike ajalehtedega, Perenõuandlaga, Assotsiatsioon Usaldusega, juhtumikorraldajate ja teiste spetsialistidega, omavalitsuste sotsiaaltöötajatega, koolipsühholoogide ja sotsiaalpedagoogidega ja Ametikooliga. See näitab, et kogudus on suutnud arendada võrgustiku, mis sotsiaalteenuse osutamisel kindlasti suurel määral abiks on.

Viimati kirjeldatud kogudusel on väga tihe koostöö linnavalitsuse ja mitmete teiste organisatsioonidega. Võib arvata, et koostöö hulk on väga palju sõltuv koguduse juhust, kuna koostöövõimalusi peab sageli kogudus ise leidma ning vähemasti esialgset initsiatiivi üles näitama, et kontaktid saaksid loodud, ning selles on väga suur roll koguduse juhil (või juhtidel, kui tegemist on suurema kogudusega). Uuritud koguduse puhul on koguduse pastor linnavolikogu ja kultuurikomisjoni aseesimees ning kodanikukomisjoni esimees, mis näitab, et ta on ka muidu ühiskondlikult väga aktiivne ning ilmselt omab palju kontakte, mis tulevad kasuks koguduse juhtimisel ja koostöösuhete loomisel.

“Kui vaimulik on kohalikus omavalitsuses volikogu liige ja on suutnud seal olla mingi asja eestkõneleja või osaleda mingis tegevuses, näiteks mina olen kodanikukomisjoni esimees teist koosseisu, et siis on see igal juhul positiivne jah.”

Koguduse juhi selline osalus näitab ka, et ta on ise end määratlenud aktiivselt laiema kogukonna liikmena. Selles võib näha inimese inimeste isiklikku aktiivsust ja soovi osaleda, kuid samas võib see olla seotud ka missioonitundega *teenida* piirkondlikku kogukonda, ühiskonda laiemalt. Ühiskondlikult aktiivsuse läbi tegutseb koguduse juht ilmselt ka selle nimel, et vähendada ühiskonnapoolset *“usu kaela määrimise”* hoiakut. Isiklike kontaktide ja suhete pinnal on võimalik luua sidemeid inimestega, laiema kogukonnaga, mis aitab kaasa eelarvamuste kummutamisele.

Kui koguduse juht ise on volikogu liige ja selle komisjonides aktiivne osaleja, muutub see kohaliku omavalitsuse ja koguduse koostööks juba palju laiemal pinnal, hõlmates endas erinevaid kihte ehk siis suhted ja suhete loomine KOV-i ja kogukonna institutsioonidega on olulised. Tegelikult on nagunii kohalik omavalitsus ja kogudus tihedalt teineteisega seotud, mitte teineteisest lahutatud – nad on seotud sotsiaalsete sidemete, st inimeste kaudu. Kogukonna kontseptsioon on küll suhteliselt keeruline ning alati ei saa tõmmata piire ühe ja teise kogukonna vahele või vastupidi, osutada nende kogukondade kattuvale osale. Nagu Vihma ja Lippus (2014) on välja toonud, kogukond võib olla tihedalt seotud konkreetse kohaga, kuid selle tekkimise ja toimimise juures oluline eelkõige sotsiaalne dimensioon. Nii võib kohaliku omavalitsuse territooriumil paiknev kogudus oma tegutsemispiirkonna poolest olla seotud selle geograafilise kogukonnaga, kuid milline on reaalsuses sotsiaalne koheziivsus geograafilise kogukonna ja koguduse vahel, sõltub paljudest teguritest. Geograafiline piirkond ehk kinnistatud lojaalsus on üks viis, kuidas kogukonda määratleda (Newby, 1980), kuid lisaks on kogukond ka sotsiaasete suhete kogum ja suhete kvaliteet. Ükskõik mispidi kogukonda vaadata (kitsamalt või laiemalt, piire ühte või teise kohta tõmmates jne), koguduse inimesed on suures osas kohalikku omavalitsusse kuuluvad inimesed ning koostöö koguduse ja kohaliku omavalitsuse (laiema kogukonna) vahel tuleb kogukondlikule elule kasuks.

Kohalikud omavalitsused ja kogudused on pidanud omavahelist koostööd enamasti väga heaks ja oluliseks. Eriti selgelt tuli see välja uuritud kahe koguduse puhul, kel on olnud pikaajalisem (juba üle 10 aasta kestnud) koostöö mingi sotsiaalteenusega seoses.

Intervjueeritute hulgas oli ka üks kohaliku omavalitsuse esindaja, kes väljendas suurt rahulolu koostöö osas kogudusega.

KS: “Väga rahul oleme. Ega me tegelikult ei kujutagi hästi ette kedagi teist seda teenust pakkumas või osutamas. Et ma arvan, et see on nagu... mina isiklikult olen küll väga rahul selle teenusega. /---/ Et kõik nagu teenuse osutamiseks on nagu... ruumid on suurepärased, inimesed on suurepärased. /---/ Et noh, selles mõttes ainult positiivsed sõnad nende kohta.”

Kogudus suudab täita hankelepingus ettenähtud tingimusi, kuid mitte ainult – positiivne on see, et kogudus suudab anda teenusele juurde lisaväärtust, mis väljendub selles, et ollakse abivajajatele igakülgset ka moraalseks toeks, suheldes nendega, nõustades, hoolides ja aidates rohkem kui ainult esmavajaduste rahuldamiseks tarvis.

KS: “See, mida meie nagu sealt saada tahame, siis seda me saame. Ja ma ütlen, et nad tegelikult teevad veel rohkem, kui me nagu oleme küsinud... selle sama nõustamise ja sotsiaalse suhtlemise poole pealt.”

Nagu teooria osas juba välja sai toodud, siis kristlikus sotsiaaltöös pannakse eriti tugevalt rõhku holistilisele lähenemisele, st inimesele lähenetakse terviklikult, võttes arvesse mitte ainult tema materiaalseid ja füüsilisi vajadusi, vaid ka vaimseid, hingelisi, ja sotsiaalseid vajadusi. Kogudusel võib olla leping küll supiköögi teenuse osutamiseks, kuid need inimesed, kes tulevad oma kõhtu täis saama, vajavad tegelikult palju rohkemat – paljud neist vajavad, et keegi kuulaks neid, näitaks välja hoolimist, sest nende endi sotsiaalsed sidemed on sageli väga nõrgad või peaaegu olematud (Kõiv, 2004). Kui inimene soovib saada kogudusega tihedamalt seotud, on see talle hea võimalus sotsiaalsete sidemete loomiseks ja sotsiaalse kapitali omandamiseks, kuna koguduses kui kogukonnas on selleks soodsad tingimused. (Vt ka alapeatükk “koguduste sotsiaaltöö eripära”)

Kogudusel on valmisolek teenida ja kogudused ise võivad otsida võimalusi selleks, et midagi laiema kogukonna heaks ära teha. Enamasti on omavalitsused koostöö suhtes positiivselt meelestatud, kuid ise koostöö algatamises osas aktiivsust üles ei näidata. Kui juba varasemalt mingil viisil koostööd on tehtud, siis on kohalikud omavalitsused rohkem valmis koostööks, kuna nad teavad, mida oodata.

“Vallad nagu saavad selle kogemuse, et kirik ei ole, me ei tule ainult nagu nii, et andke meile raha, vaid just saavad nagu aru, et me oleme olemas, et neid teenida. /---/ Ja rikastada, rikastada nende elu.”

Varasema koostöökogemuse puudumisel, ei pruugi kohalikul omavalitsusel olla esialgu mingeid ootusi kogudusele. Kui koostööd on juba milleski tehtud, siis osatakse rohkem oodata ja küsida. Kui koostööd ollakse juba teinud, siis see annab ilmselt ette teatava mudeli ka edasise koostöö tegemiseks. Muuhulgas tekivad ka isiklikud kontaktid omavalitsuse esindajatega, mis võib aidata palju kaasa, kuna ei pea iga kord n-ö nullist alustama, sest usaldus on varasemalt juba loodud.

“Ma mäletan, kui ma esimest korda tulin vaimulikuks siia ja tegin esimese ringi seal, ee noh, valdade esindajate juures, siis ma nagu läksin nende juurde selle küsimusega, et mida meie võiksime teha teie heaks. Ja ega kõik nagu tekkis selline ebamäärane vaikus ja keegi nagu ei tulnud selle peale, et kogudus võiks teha midagi või töötada kuidagi nagu valla heaks. /---/ Nüüd kui sama küsimusega võiks tulla, siis neil oleks kindlasti nagu rohkem kohe mõtteid, kuidas meie saame neid aidata.”

Kindlasti ei saa mõnede koguduse näidete põhjal öelda, et kogudustel ja kohalikel omavalitsustel on alati laitmatult sujuv omavaheline koostöö. Koostöö võib olla ka väga põgus. Intervjueeritud maakoguduse esindaja arvas, et suuremas linnas on lihtsam kohaliku omavalitsusega koostööd teha, kuna väikeses kohas ja väikeses koguduses.

“Noh suuremas linnas on ilmselt lihtsam neid kokkupuutepunkte leida. Rohkem rahvast, ka rohkem selliseid suunatud tegevusi, kus saabki nagu, et see on meie koostöö vorm... Väiksemas kohas vähem.”

Mingil kujul on siiski ka nimetatud maakoguduses kohaliku omavalitsusega koosööd tehtud, kasvõi projektipõhiselt - vald on projektideks rahastust leidnud või on läbi viidud ühisprojekte.

“Siin on projekte aegade jooksul tehtud ühte ja teist... Siis erinevaid koostöö... lastekaitse, peretugi... noh selliste koolituste või muid nagu projekte. Nii et erinevat sellist koostööd on olnud ja tõenäoliselt on ka tulevikus.”

Lisaks laste- ja peretöö projektidele on kohalik omavalitsus toetanud mingil määral koguduse noortetööd. Kogudus on teinud avatud noortekeskuse projekte, kus projektile suurema rahastuse saamise üheks eelduseks on olnud, et selles oleks vallapoolne omaosalus ning vald on need summad oma eelarvest eraldanud.

Koostöö koguduste ja kohaliku omavalitsuste ning teiste partneritega sõltub konkreetsetest isikutest – nii koguduse juhust (jt juhtivatest töötajatest, kui neid on) kui KOVi esindajatest. Hea koostöö eelduseks kohaliku omavalitsusega on heade suhete loomine. Kohalike omavalitsuste ja koguduste koostöö arendamisel saab sageli eriti oluliseks kommunikatsioon ja initsiatiiv koguduse esindajate (juhtide) poolt. Seda on oluline teada kõigil kogudustel, kes sooviksid arendada koostööd KOV-iga. Kaupo Reede (2012) on toonud välja nõuandeid kogudustele omavalitsusega paremate suhete loomiseks. Muuhulgas soovitab ta näiteks jagada regulaarselt infot koguduse tegemistest valla juhtidega (näiteks kaks korda aastas, uue valitsuse puhul kohe alguses), osaleda volikogu teemakohases komisjonis, uurida omavalitsuse probleemkohti ja teha ise ettepanekuid koostööks, olla nähtav, kirjutada mõni artikkel aastas oma tegemistest omavalitsuse infokandjasse jne. Sääraste nõuannete rakendamine praktikas võiks tuua edu koostöösuhete arendamises ning lõpuks tuleks kasuks kohalikule omavalitsusele (KOV kui territoriaalne haldusüksus) ja seelses piirkonnas elavale kogukonnale (KOV-i territooriumil ja koguduse kihelkonnas asuvad inimesed).

KOV-i ja koguduse koostööd mõjutavad ka varasemad kogemused. Kui varasemad koostöökogemused on olnud positiivsed, ollakse ka edaspidi koostööaltimad ning hakatakse nägema rohkem võimalusi koostööks. Koostööd ja koostöö vorme võib mõjutada veel linn/maa kontekst.

4.2. Koguduse ootused KOV-ile ja KOV-i ootused kogudusele

Koguduste ootustes kohalikule omavalitsusele on nii sarnast kui erinevat. Ühendava teemana tuli mitmest intervjuust välja, et koguduse enda initsiatiivile lisaks oodatakse suuremat KOVi poolset algatust tegemaks midagi ühiselt. Intervjuudest koguduse esindajatega tuli välja, et tunnetatakse endi suutlikkust teha kogudusena isegi rohkem kui praegu tehakse. Ühe linnakoguduse, mis on samal ajal kihelkonnakogudus (ühendab erinevaid valdasid, mis asuvad linna lähiümbruses) ning mis on teinud valdadega järjest enam koostööd ja ka valdade

pöördumine nende poole on kasvanud, esindajad väljendasid oma ootust selles osas järgnevalt:

“Meil õnneks on neid kordasid päris palju, kui omavalitsus on pöördunud meie poole ja öelnud, et vot nüüd vajame seda või teist või kolmandat, et noh et tulge kaasa nagu selle mõttega. Et aga meie võimekus võib-olla oleks isegi suurem. Et võib-olla see, et ka nemad võib-olla mingeid erinevaid asju pakuksid.”

Maakoguduse, mille tegevust uurisin, juhi jutust peegeldus ootus, et kohalik omavalitsus võiks ise tunda rohkem huvi koguduse tegevuse vastu ja toetada koguduse tegemisi, otsida võimalusi koostöö tegemiseks ning koguduse tegemiste toetamiseks.

“Ma olen nüüd siin üksteist aastat olnud, kaheteistkümnes aasta läheb, minult ei oldud kordagi küsitud sisuliselt koguduse tegevuse ja töö kohta... et noh saaks kokku, arutaks, räägiks läbi, mõtleks siit edasi... näete teil on need asjad, te tegutsete, et vaataks koos, kuidas on... et kas te vajate milleski abi.”

Samal ajal kohaliku omavalitsuse esindajad ei pruugi näha ega teada, et koguduse tegevusest võib olla kasu laiemale kogukonnale ning nende jaoks võivad koguduse tegevus ja eesmärk jääda ebaselgeks.

“Olen kuulnud seda, et väljendatakse imestust, et me ei saa aru, mis nad teevad või mis nad tegutsevad ja nii edasi, aga sisuliselt... tulla juurde ja küsida, et kui ei saa aru, et mis me teeme või miks me teeme...”

Kohalik omavalitsus ei pruugi alati aru saada, mis on see töö, mida kogudus teeb. Kogudus võib jääda lihtsalt omaette toimetajaks, kelle tegevuse sisu on laiemale kogukonnale suhteliselt arusaamatu, kuna selle kohta täpselt ei teata ning ei astuta ka eraldi samme selle suunas, et järgi uurima. See võib luua olukorra, kus koguduse täit potentsiaali kogukonna heaks ei rakendata. Maakoguduse juhi arvamusel väljendus, et kui vallapoolne initsiatiiv oleks suurem ja sealtpoolt omataks selgemat visiooni mõnes valdkonnas (kus ka kogudus võiks kaasa tulla ja partneriks olla), siis tahet ja jõudu sellega kaasa tulemiseks kogudusel oleks.

“Ma ise tunnen, et tahtmist ja energiat oleks palju rohkem kui oleks niukest valmisolekut või vallapoolset selget nägemust või tahet.”

Vallapoolse valmisoleku puudumine võib olla tingitud sellest, et tegemist on väikese KOViga, millel on vähesed rahalised ressursid ja ollakse hõivatud mitmesuguste teiste teemadega tegelemisega. KOVi poolt võib esineda ka suhtumist, et las kirik tegutseb omaette ja n.ö ajab oma asja, mis omakorda võib olla seotud mingil määral umbusaldusega kiriku suhtes (kirik kui usukuulutaja, kellega on parem mitte tegemist teha).

Kohalikul omavalitsusel ei pruugi kogudusele olla esialgu mingeid suuremaid ootusi. Samas, kui koostööd on juba milleski tehtud, siis osatakse rohkem oodata ja küsida.

“Ja siin ongi see, et me peame leidma sellise nagu ühise keele, et, et nagu kui meil on soov teenida, et kuidas me saaksime nagu, et noh kuidas me saaksime seda koostööd teha nagu valdadega. Ma mäletan, kui ma esimest korda tulin vaimulikuks siia ja tegin esimese ringi seal, ee noh, valdade esindajate juures, siis ma nagu läksin nende juurde selle küsimusega, et mida meie võiksime teha teie heaks. Ja ega kõik nagu tekkis selline ebamäärane vaikus ja keegi nagu ei tulnud selle peale, et kogudus võiks teha midagi või töötada kuidagi nagu valla heaks.”

Sama koguduse praktika on näidanud, et isegi, kui alguses ei osanud kohalik(ud) omavalitsus(ed) midagi oodata, siis pärast seda, kui mingi mudel on juba ette antud, siis on ka KOV-il rohkem ideid, kuidas kogudus saaks kohalikku ellu ja inimestesse panustada. Üpros (2012) toob välja, et nii kirik kui riik ja omavalitsused on ainuüksi vahendid *huvitatud teise* teenimiseks. Seega on neil laias laastus ühine eesmärk – teenida kogukonda, teenida inimesi ja pealegi enamasti neidsamu inimesi.

4.3. Koguduste omavaheline koostöö

Intervjuudest tuli välja mitmeid sotsiaaltööga seonduvaid tegevusi, mida kogudused teevad ühiselt, omavahelises koostöös. Need ei pruugi olla otseselt sotsiaalteenused, kuid on sotsiaaltööga seotud. Selleks, et võimalusi mingi tööharu toimima panemiseks või ka mingi ühekordse projekti läbiviimiseks oleks rohkem, on mõistlik erinevate koguduste vahel jõud ühendada. Üksitegutsejana ei pruugi olla piisavalt inimressurssi ega rahalist ressursi, kuid koos tehes on võimalusi rohkem. Koostööd tehakse eelkõige oma konfessiooni kogudustega.

EELK määratleb ennast ühtse kirikuna, mitte koguduste liiduna, seetõttu võibki nende puhul eeldada tihedat koostööd. Samas, tegelikus elus väljendub koguduste ühtsus pigem ühtses juhtimises kui omavahelises tihedas koostöös. Siiski nähakse vajadust suurema koostöö järele ja astutakse samme selle suunas.

Selleks, et ka praostkonna olukorda muuta, me oleme võtnud kampa [teisi kogudusi], nüüd varem oli Maarja Magdaleena kogudus, nendega koostöös tegime laagri, aga teist aastat nüüd me tahame võtta kampa veel rohkem kogudusi. /---/ Ja siis oleks hea panna kokku kolm kogudust, sest siis oleks kogudustel rohkem raha n-ö panna sinna laagrielarvesse ja see vähendaks selle laagri osalemiskulusid ja võimaldaks saada rohkem lapsi ja rohkem inimesi kokku. Et see on nagu selline minu visioon.

Selle näite puhul on tegemist ühiselt laste ja perede laagri korraldamisega, milleks on olemas visioon ja on ka juba astunud konkreetseid samme ühise tegutsemise suunas. Kajastub soov muuta praostkonna ehk siis ühe piirkonna koguduste laste ja perede tööd paremaks, pakkudes võimalust koos tegemiseks just neile kogudustele, kel endal samasuguse asja organiseerimiseks võimekust ja ressursi ei oleks, kuid koos tehes võib ettevõtmisest kasu tõusta kõigile osapooltele.

Koostööd on siiski ka erinevate konfessioonide koguduste vahel. Mitmeid koostöö vorme tuli välja intervjuust uuritud väikelinna-koguduse esindajaga. Koostööd tehakse väljapoole suunatud hingehoidliku töö tegemisel haiglas ja vanadekodus ning toiduabi jagamisel. Hingehoidliku töö teiste linna kogudustega, et viia läbi järjepidevat hingehoidlikku tööd haiglas ja vanadekodus. Igal pühapäeval käib mõne koguduse vaimulik pidamas hardushetke ja kord kuus peavad luteri kirik ja õigeusu kirik vanadekodus palvuse. Toiduabi jagamises on kogudus koos teiste kogudustega mitmeid aastaid kohalik eestvedaja olnud. Erinevate konfessioonide koguduste algatusel moodustati linna kõigepealt Toidupanga põhimõttel töötavad jagamispunktid, mis asusid neljas erinevas koguduses. Töö efektiivsemaks muutmiseks algatati mõne aja pärast aga tsentraalsel põhimõttel tegutseva Toidupangaga – erinevatest kogudustest on abis vabatahtlikud ja töö toimimise eest vastutab töö koordineerija (teeb seda tööd samuti vabatahtlikult).

“Alguses ühe aasta toimis nagu nelja koguduse vabatahtlike abiga - erinevates kogudustes olid jagamispunktid, aga nüüd kaks-kolm aastat on tsentraalselt, nii et on konkreetsed vabatahtlikud ja töö koordineerija.”

Toidupanga jaoks on renditud ruumid ja rendi maksmisel aitab linn, mis tähendab, et ühtlasi on tegemist koostööga linnaga. Koostööd teiste kogudustega - selle puudumist või selle toimimist - mõjutab kindlasti ka linn/maa kontekst. Linnas, kus kogudused asuvad lähestikku ning abivajajad, kellega kogudused kokku puutuvad, on sageli ühed ja samad inimesed, on koostöö tegemine loomulikum kui maal, kus vahemaad koguduste vahel võivad olla väga kauged ning suhtlus ja teenuste pakkumine raskendatud.

5. Koguduste sotsiaaltöö eripära

Kaasaegses ühiskonnas, mis on sageli täis liigset individualismi ning kiirustamist, võib koguduste sotsiaaltöös märgata suuremat süvenemist ja inimestele lähemal olemist kui n-ö ametlikus sotsiaaltöös. Kogudused asuvad kogukondades ning on osavõtlikud, inimeste muretele ja probleemidele reageerivad ning paindlikud ning ei takerdu üleliia bürokraatiasse nagu Boddie (2011) on välja toonud.

Üks intervjuueeritud koguduse pastoritest tõi välja, et koguduse töös muutub ülioluliseks võime n-ö kohtuda inimesega. Tervikuna on see sarnane sotsiaaltööle. Inimesel, kes abistab, on küll mingi väljaõpe, haridus, kuid lõpuks toimub aitamine läbi persooni. Oluline osa tööst (mis peaks olema väga oluline ka sotsiaaltöös) on lihtsalt inimese märkamine.

“Ja osa sellest teenimisest ongi lihtsalt inimese märkamine. Et, et inimesel võib olla üks nagu vajadus, aga tegelikult üks suurem vajadus on see, et ta nagu lihtsalt igatseb, et keegi märkab mind, keegi näeb, et ma olen üksinda või keegi näeb, et ma olen kurb ja keegi paneb seda tähele. Või lihtsalt, et keegi tahab minuga kohtuda, keegi tahab anda mulle oma aega, sest aeg on see, mida me saame, mis on meile antud, igapähele niipalju päevi kui on antud, ja kui me seda aega saame nagu ehtsalt jagada teiste inimestega, et see on nagu see kõige väärtuslikum asi mida me tegelikult saame nagu üksteisega jagada.”

Inimeste märkamist ja nendest *päriselt* hoolimist peetakse oluliseks. Nn ametlikus sotsiaaltöös selle peale sageli ei mõelda (näiteks, et klient tahab tulla KOV-i lihtsalt rääkima). Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöös võib minna kaotsi põhimõte, et klient on kaasinimene, mitte lihtsalt *keegi*, kellel on mingisugune probleem.

Põhimõtted, mis rõhutavad abivajaja/kliendiga kohtumise hetkes *kohalolu* (ingl k *presence*) abisaaja seisukohalt väga olulised. Nagu Heijst (2011) rõhutab oma raamatus “Professional loving care”: “Professionaalse abi/ hoolitsuse andmisel ja saamisel ei kohtu professionaalid millegagi vaid kellegagi, unikaalse olendiga, kes on ihu, vaim ja hing.” Koguduste sotsiaaltöös võib seda külge nimetada suureks tugevuseks ning sellest oleks üht-teist üle võtta ja praktikasse rakendada ka ilmalikus sotsiaaltöös.

Hoolimisega seoses tuuakse kristliku sotsiaaltöö puhul välja veel seda, et kogudustel ja kristlikel organisatsioonidel on valmisolek tegeleda n-ö kõige keerulisemate sihtgruppidega. Seda toovad välja nii koguduse inimesed ise, kui ka inimesed väljastpoolt. Üks intervjueeritud koguduse esindajatest väljendaski seda nii, et “...hoolime ka inimestest, kellega teised ei taha tegemist teha.”

Linnavalitsuse esindaja kõneles samast asjast öeldes järgnevat:

KS: “Lihtsalt on näha, et need inimesed on seal [koguduses] tegelikult nagu nii öelda suurema südamega... või nad on selles mõttes nende väärtushinnangud ikkagi, mm, nii-öelda lasevad nendel tööd teha selliste inimestega.”

Lähtuvalt oma väärtushinnangutest, tõekspidamistest ja maailmavaatest on kogudus valmis tegelema selliste probleemide ja inimestega, kellega ühiskond meeleldi ei tegeleks.

Maailmavaate erinevus võib kohati tuua erinevuse mitte ainult suhtumises, vaid ka lähenemises inimeste probleemidega tegelemisse. Ilmalikus sotsiaaltöös aidatakse inimest siis, kui selleks on olemas mingisugused teenused või rahalised ressursid. Kristlikus töös on see suur erinevus, et isegi, kui parasjagu praktilistel viisidel aidata ei saa, usutakse, et Jumal võib aidata ja tuua lahendusi (kas otse või inimeste kaudu) ning inimeste vajaduste eest palvetatakse. Samas, kus millegagi saadakse abiks olla praktilistel viisidel, aidatakse sellega.

“Mõnikord on see väga raske, sest sul on soov aidata, aga sa saad aru, et sinu nagu võimuses ei ole seda inimest aidata. No sellistel puhkudel me saame palvetada inimeste eest, aga noh et seal, kus me saame teha rohkem kui lihtsalt palvetada, et seal me peaksime kuidagi nagu püüdma seda teha.”

Kristliku usu mõju tuleb esile ka seal, kus kristlased räägivad selles, et usk on justkui tugi tehtavale tööle – väljendatakse seda, et Jumal annab jõudu hoolida, armastada, aidata inimesi, teha sotsiaaltööd. Kui koguduse sotsiaaltöötaja jagas oma kogemust hiljutise raske juhtumiga tegelemise osas, väljendas ta suurt tänutunnet selle suhtes, et Jumal aitab teda selles töös:

“Et noh see nagu jällegi noh... kui ma nüüd jälle mõtlen selle peale, siis nagu siuke väike värin käib läbi ja, ja noh nii suur tänutunne on, et Jumal annab jõudu ja julgust seda tööd teha.”

Kristlikule sotsiaaltööle on omane **hingehoidlik nõustamine**, mille kaudu aidatakse inimesel leida vastuseid usuga seotud küsimustele, elu väärtuste ja elu mõttega seotud küsimustele. Intervjueeritavad tõid selle ise välja koguduse töö eripärana - vallad ega muud institutsioonid sellega ei tegele.

“Kõik inimesed küsivad igaviku küsimusi ühel või teisel hetkel. Kõik inimesed vajavad ka nagu võimalust arutleda eluväärtuste küsimuste üle - elu väärtuse, elu mõttekuse küsimuste üle /---/ Ja meil on vajadus küsida neid küsimusi. Vald ei tegele sellistele küsimustele vastamisega. Sellega tegeleb ikkagi kirik.”

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatelt ei saagi oodata, et nad tegeleksid hingehoidliku nõustamisega, kuna selleks puudub vastav ettevalmistus ning ka aeg ja võimalus sedasorti nõustamise läbiviimiseks. Psühholoogid võivad pakkuda psühholoogilist abi, kuid esiteks on teenus sageli väga kallis ning teiseks on hingehoidlik lähenemine ikkagi teistsugune.

Koguduse juht, kõneles oma kogemustest sellest, kuidas eriti tugevat tuleb vajadus hingehoiu järele esile haiglates ja hooldekodudes:

“Haiglates reeglina ei ole hingehoidjaid ja vaimulikke tööl, aga see vajadus olla ära kuulatud, oma muret rääkida, oma kartusi rääkida, on väga suur patsientidel, klientidel, ja haigla personal on reeglina ülekoormatud ja nendel ei ole aega inimeste ära kuulamiseks. Mis tähendab, et inimesed on stressis, oma hirmude, kartusega. Lõppkokkuvõttes on nad üksinda ja tunnevad ennast ebamugavalt seal. Võib-olla nad on pestud ja hooldatud, aga nad on oma muredega üksinda.”

Mitmed pastorid/ hingehoidjad käivad haiglates ja hooldekodudes tegemas hingehoidlikku tööd, kuid vajadus selle järele oleks suuremgi. Inimesed haiglates ja hooldekodudes tunnevad ennast sageli üksikuna. Eriti võivad vajada hingehoidlikke vestlusi inimesed, kes seisavad silmitsi tõsise haiguse või surmaga. Koguduste pastorid ja vabatahtlikud püüavad jõudumööda pakkuda inimestele seda võimalust, et vestelda elu, surma, elumõtte, kaotuse, kannatuse jms teemadel. Kogudused on kogukonnana sageli oluliseks toeks neile inimestele, kes on üksikud vanemaealised inimesed - inimesed, kellel perekonda/ lähedasi pole või elavad nad väga kaugel ning seetõttu ei käi kodus või hooldekodus, kus inimene elab, peaaegu mitte keegi teda vaatamas. Koguduse pastori või vabatahtlike külastused ja tugi on sellises olukorras inimestele eriliselt olulised ja tähendusrikkad.

Lisaks on koguduste sotsiaaltöö eripäraks kindlasti ka **suur vabatahtliku töö osakaal**.

6. Vabatahtlik töö koguduses

Koguduste tööle on üle maailma, erinevates riikides, iseloomulik suur vabatahtliku töö panus. Selgelt tuleb see esile ka Eesti koguduste puhul ning uuritud EELK koguduste puhul. Vabatahtlike hulk sõltub koguduse suuruselt ja ilmselt ka sellest kui hästi suudetakse vabatahtlike kaasata, nende tööd koordineerida ja kogukonna (koguduse) liikmeid motiveerida koguduse töösse aktiivset panust andma. Vabatahtlikud panustavad erinevates ülesannetes, mis ei puuduta üksnes sotsiaaltööd, vaid väga erinevaid valdkondi.

“Sadakond on see hulk [vabatahtlikke], kes on regulaarselt mingisuguse kohustuse võtnud. No vabatahtlikud on meil kiriku ukse peal [tervitajad], kes lauluraamatu ulatavad, laulunumbrid valmis panevad..., on need, kes piibliringe, kodugruppe juhatavad... ee, kes... eks siin on igal pool midagi... raadioülekandeid teevad ja nii edasi.”

Mitmesugustes ülesannetes, mida koguduse elus on vaja teha, aitavad liikmed oma panusega. Panustatakse koguduse kui kogukonna oma vajaduste täitmisse ja töö arendamisse, kuid kogukonnana tehakse vabatahtliku töö korras ka väljapoole suunatud tööd, sh ka sotsiaaltöö valdkonnas.

“Kogudused on teinud paljusid asju lihtsalt vabast tahtest ja oma sisemisest motivatsioonist ja on suutnud koondada siis lihtsalt suuremat hulka vabatahtlikke ka sellesse tegevusse. Ja see on lõpptulemusena puudutanud nagu laiemat hulka inimesi. Näiteks [koguduse

nimi]kogudus, konkreetse ühe koguduse näitel, on teinud oma vabatahtlikega sama palju kodukülastusi kui terve linna sotsiaaltöö tegijad aastas kokku.”

Need näitajad on küll statistilised numbrid – sisult ja eesmärgilt on need kodukülastused ilmselt erinevad, kuid ometi näitab välja toodud võrdlus väga olulist koguduse sotsiaaltöö ja sealsete vabatahtlike panust.

Koguduste tegevuse puhul nimetas intervjueeritav suurt vabatahtlike hulka ühтеаegu hädaks ja uhkuseks.

Peamiselt, et lihtsam on lugeda kokku, kui palju on palgalisi, kui seda, et kui palju on vabatahtlikke, et see on see meie kiriku nagu häda ja ka uhkus teiselt poolt. Et no lastetöö tegijad on kõik vabatahtlikud, et... noh ongi kõik on vabatahtlikud.

Koguduse tegevuskuludeks minevad rahalised ressursid tulevad valdavalt liikmeannetustest, mis ei taga märkimisväärselt suurt laekumist ning see tähendab, et kogudustel on väga piiratud võimalused võtmaks koguduse tööle palgalisi töötajaid. Kogudus on oma põhiolemuselt kogukond ning selle kogukonna toimine on otseses seoses sellega kuidas koguduse liikmed kogukonda panustavad. Seda tõdemust koguduse töö kohta kirjeldab üks intervjueeritud koguduse vaimulikest järgnevalt:

Ja noh siin ongi see, et me peame nagu samas olema realistlikud, et Eesti sellises nagu olukorras, et kogudus ja nagu vaimulik peab nagu tegema nii palju tööd, kui ta jõuab ja aru saama sellest, et kogudus on suuteline tegema ainult nii palju tööd kui on olemas neid inimesi, kes tahavad oma vabatahtliku panuse anda.

Intervjueeritava jutust võib olulisena välja tuua ka selle tahu, et koguduse vaimulik ei saa teha koguduses ära kogu tööd, vaid selleks, et koguduse elu võiks toimida, peavad koguduse liikmed ja vabatahtlikud samuti andma oma panuse. Koguduse vaimuliku ülesandeks on vastutada eelkõige koguduses jagatava õpetuse ja vaimuliku sisu eest, kuid lisaks sellele peab ta tegelema koguduse juhtimisega, mille hulka kuulub ka kogukonnatöötaja roll – inimeste julgustamine, motiveerimine, omaalgatuse toetamine jm. Sealjuures on mitmetes kogudustes oht, et koguduse vaimulik võib erinevate ülesannetega saada liiga ülekoormatud. Selleks, et seda ei juhtuks, on oluline koguduse juhi oskus kaasata vabatahtlikke ning ülesandeid delegeerida.

Kogudus toimib kogukonnana ning on oluline teadvustada, et kogukond on just selline nagu on selle liikmed. Koguduse suutlikkus midagi sotsiaaltöö valdkonnas teha on samuti sõltuv koguduse liikmete panusest. Isegi, kui kogudus pakub mingit teenust, mida kohalik omavalitsus rahastab, on enamasti liikmete vabatahtlik panus selles ikkagi suur ja ilma selleta teenus sellisel kujul ei toimiks (vt sama teema kohta ka KOVi ja koguduse koostöö alt).

Kui tahta panustada koguduslikult abistamistõesse rohkem kui varem, saab see hästi toimida sel juhul, kui kogudus tervikuna on selle visiooniga kaasas. Ehk siis oluline on visiooni jagamine, et tehtav töö ei jääks ainult paari inimese visioonist lähtuvaks ülesandeks, vaid et suurem hulk inimesi võiks sellega kaasas olla ja mingil viisil panustada. Eriti kehtib see väiksemate koguduste puhul, mille liikmeskonda ei kuulu palju inimesi – sel juhul on iga üksikisiku panus eriti suure kaaluga.

Murekohad seoses vabatahtlike tööga on seotud peamiselt vabatahtlike töö koordineerimisega ja vabatahtlike innustamisega (pole inimest, kes jõuaks sellega erialdi tegeleda) ning mõnes koguduses ka liikmete vananemisega - inimesed, kes on olnud ise aktiivsed vabatahtlikud, jõuavad kõrgesse ikka ega jaks enam panustada, samas nooremaid vabatahtlikke ei tule peale. See muidugi oleneb väga kogudusest ja selle vanuselisest läbilõikest, kuna näiteks ühe koguduse juht rääkis intervjuus, et nende kogudus koosneb valdavalt just noortest inimestest, mis tähendab, et ka vabatahtlikud on noored.

“Suurem osa kogudusest on ikkagi noored, mõned üksikud vanemad inimesed ja siis mõned üksikud keskealised inimesed. Et niipidi on meil, nii et täiesti teistsugune ja teistmoodi.”

7. Kogudus kui kogukond

Kogudused on enamasti kõige suuremad kodanikeühendused kohalikes omavalitsuses. Nende koguduste, mille esindajaid intervjuerisin, liikmete arv jäi vahemikku mõnisada kuni mitu tuhat. Kogukond, mis koondab endas suurel arvul inimesi, on paratamatult ka heterogeenne.

“Koguduses on ju kõik olemas, on puuetega inimesed ja professorid, nii et inimesi on igasuguseid. Nii et sellised me olemegi - erinevad. /---/ Ma arvan, et see "kirevus" on meie iseloomuomadus, hehheh. Siin on tõesti väga erinevad inimesed - igas mõttes, igas suunas.

Kogudus kui kogukond on oma liikmete poolest mitmekesine, samas on kogudus koondunud sarnaste vaadete, sarnaste eesmärkide ja väärtuste ümber, mistõttu kogudust võib nimetada väärtuspõhiseks (või ka huvipõhiseks) kogukonnaks.

“Et meil on tõesti kõiksugu variandid olemas. Aga me kõik tunneme, et oleme patused ja ei ole väärt Jumala armu ega abi ja siis püüame üksteist toetada nii, kuidas võimalik. Et vigadega inimesi on siit kerge leida... siin on ikka igasuguseid, kõik erinevad variandid on olemas. Hehehe.”

Kogudus on kogukonnana väga soodne keskkond sotsiaalse kapitali loomiseks. Sotsiaalse kapitali loomine, mida Putnam (2000) kirjeldab terminiga *bonding* leiab aset kui inimesed suhtlevad omasuguste inimestega. Koguduses võivad inimesed leida mõttekaaslasi, kellega neid ühendab, kui mitte muu, siis vähemasti usk. Teine sotsiaalse kapitali loomise vorm, mida sama autor kirjeldab terminiga *bridging*, mis tähistab sotsiaalse kapitali loomist, kus inimene loob suhteid teiste inimestega, kes ei ole temale sarnased leiab väga heterogeenses koguduses samuti aset. Nii võivad koguduses kohtuda ja omavahelise kontakti luua näiteks noor vaimupuudega mees ja keskealine juristiharidusega naine, kes muidu omavahel suhtlema ei satuks. Mitmekesisus loob kogudusest eluterve kogukonna, millel on oma liikmetele palju pakkuda.

8. Kogukonnatöö koguduses

Koguduste tegevust uurides ilmnes rohkelt seoseid kogukonnatööga. Koguduse vaimulikud teevad osana koguduse juhi tööst ka sellist tööd, mida võib nimetada kogukonnatööks: ta püüab tuua olulisi teemasid kogukonna teadvusesse (vaimne juhtimine), innustada, leida üles ressursse, potentsiaali inimestes, toetada. Oluline on ka meie-tunde loomine, et inimesed, kes kirikus käivad, peaksid seda kogukonda ja selles tehtavat tööd oluliseks. Lisaks koguduse vaimulikule, teevad koguduses kogukonnatööd ka teised eestvedajad (intervjueeritavate kirjelduste alusel näiteks sotsiaaltöötaja või ka noortetöö tegija).

Kogukonnatöö ilmestamiseks toon näite intervjuust koguduse juhiga, kes kogudusse uue pastorina tööle minnes lõi kontakte kohalike inimestega ning märkas, et ümbruskonna noored vajaksid organiseeritumat tegevust.

“Läksin külasse, rääkisin-suhtlesin, olin uus tüüp. Mõned tulid siia ja suhtlesid siin... Ja, ja mäletan ühte aega bussijaamas, kus nagu küsin, et mis te joote siin, et tulge parem pastoraati ja teeme tööd natuke ja, ja... noh seal olid ju täitsa varateismelised ja teismelised noored, kes jõid viina. Et, ee... ja nii ta läks.”

Sellest sai alguse piirkonna noortele suunatud kogukonnatöö. Erinevaid kogukonnatöö vorme kogudus(t)e töös muidugi mitmesuguseid. Nagu Yancey ja Garland (2014) oma kvalitatiivses uurimuses koguduste sotsiaaltöötajate kohta avastasid, nii leidsin ka mina oma uurimust läbi viies, et intervjueeritud koguduste esindajad ei tee kogukonnatööd mitte vaid koguduse ehk oma kitsama kogukonna siseselt, vaid ka palju laiemal kogukonna hulgal (vältimatu sotsiaalabi osutamine, kriisisekkumine, teiste organisatsioonidega koostöö tegemine, nõustamine, tugigrupid ja perekonnaelu-teemalised programmid/projektid, mis on kõik laiemale kogukonnale suunatud kogukonnatöö).

Kokkuvõte

Evangeeliumi ja piibliõpetuse kõrval on kirik tegev ka praktilises kogukonnaelus ja abistamistöös. Läbi sajandite on kristliku hoolekande/abi saajate hulka kuulunud sisserändajad, eakad, inimesed, kes on arengu- ja füüsilise puudega, haiged ja surijad, vaesed, kodutud, lesed, vangid ning lapsed, kes on jäänud orvuks või on väärkoheldud või hüljatud. Kristlus on tugevalt mõjutanud hoolekande arengut ning ka tänapäeval on kogudused ning nendega seotud kristlikku sotsiaaltööd tegevad asutused ja organisatsioonid paljudes riikides väga aktiivsed sotsiaaltöö tegijad. Kristlike koguduste sotsiaaltöö teema on aktuaalne ka Eestis, sest sotsiaaltööd teeb siin arvestatav hulk kogudusi. Ometi teatakse sellest Eesti sotsiaaltöö maastikul vähe. Seepärast pidasin oluliseks anda panus koguduste sotsiaaltöö akadeemilisse uurimisse.

Uurimustöö eesmärgiks püstitasin saada teada koguduse tegevuse kohta sotsiaaltöö vaatepunktist lähtudes, toetudes eelkõige koguduse esindajate endi kogemustele ja arvamustele. Eesmärki toetasid püstitatud uurimisküsimused. Uurimuse empiirilises osas keskendusin EELK koguduste sotsiaaltööle. Analüüsitavad andmed uurimistöö jaoks kogusin intervjuude teel ning andmekogumise meetodina kasutasin poolstruktureeritud intervjuusid. Viisin läbi intervjuud nelja koguduse esindajatega. Kokku analüüsisin 7 intervjuud.

Intervjueeritute arvamuste ja kirjelduste analüüsimise järel saab välja tuua **põhitulemused**:

- Vaadates koguduste sotsiaaltööle saab ühise joonena välja tuua, et valutatakse südant abivajajate pärast ja püütakse jõudumööda oma panusta anda, et olukord võiks muutuda. Samas, võrreldes nelja uuritud koguduse tööd, võib näha, kuid võrd erinevad saavad olla koguduste sotsiaaltöö rõhuasetused. Sellest nähtub, et koguduste sotsiaaltöö sisu võib olenevalt kogudusest suhteliselt palju varieeruda isegi ühe nn kirikuliini (EELK) raamides. Koguduses tehtav sotsiaaltöö sõltub ilmselt sellest, kas kogudus asub linnas või maal, koguduseliikmete arvust, juhtivate töötajatest nende erialasest ettevalmistusest, palgaliste töötajate ja vabatahtlike arvust ja veel mitmetest muudest teguritest.
- Üldiselt ei tõmmata koguduste sotsiaaltöös piiri, keda abistatakse, keda mitte, kuid oma kogukonna (koguduse) liikmete vajadusi teatakse ja märgatakse rohkem, sest nendega on olemas loomulik kontakt.

Koostöö kohaliku omavalitsusega:

- Kogudused saavad olla heaks koostööpartneriks või teenuse osutajaks kohalikele omavalitsusele. Uuritud kogudustest on pakutud koostöös linnavalitsusega järgnevaid teenused: vältimatu sotsiaalabi (supiköögiteenus ja riideabi), lastehoid, varjupaigateenus, häirenuputeenus, sotsiaalkorteri pakkumise teenus ja nõustamisteenust.
- Koostöö koguduste ja kohaliku omavalitsuste ning teiste partneritega sõltub konkreetsetest isikutest – nii koguduse juhust (jt juhtivatest töötajatest, kui neid on) kui KOVi esindajatest. Hea koostöö eelduseks kohaliku omavalitsusega on heade suhete loomine. Kohalike omavalitsuste ja koguduste koostöö arendamisel saab sageli eriti oluliseks kommunikatsioon ja initsiatiiv koguduse esindajate (juhtide) poolt.

Koguduste sotsiaaltöö eripäradena saab välja tuua, et:

- Koguduste töös on näha tugevalt väärtustepõhise lähenemise ning koguduse sotsiaaltöö tegijatel on selles töös tugev missioonitunne.
- Koguduste sotsiaaltöös pannakse eriti tugevalt rõhku holistilisele lähenemisele - inimesele lähenetakse terviklikult, võttes arvesse tema vaimseid, hingelisi, materiaalseid ja sotsiaalseid vajadusi.

- Koguduste sotsiaaltöös võib märgata suuremat süvenemist ja inimestele lähemal olemist kui n-ö ametlikus sotsiaaltöös. Kogudused asuvad kogukondades ning on tänu sellele osavõtlikud, inimeste muretele ja probleemidele reageerivad ning paindlikud. Inimeste märkamist ja nendest *päriselt* hoolimist peetakse oluliseks.
- Kristlikule sotsiaaltööle on omane hingehoidlik nõustamine, mille kaudu aidatakse inimesel leida vastuseid usuga seotud küsimustele, elu väärtuste ja elu mõttega seotud küsimustele.
- Koguduste tegevuse, sh sotsiaaltöö, eripäraks on suur vabatahtliku töö osakaal.

Kokkuvõtteks võib öelda, et saadud tulemused annavad teadmisi luterlike koguduste sotsiaaltööst Eestis ja pakuvad sellest mitmekesisest pilti. Tulemused kajastavad häid praktikaid koguduste tegevuses ning toovad välja erinevaid seletusi tehtavale tööle. EELK n-ö ühise raami sees on koguduste sotsiaaltöös palju erinäolisust. Erinevatest praktikates võivad õppida nii teised kogudused kui ilmalik sotsiaaltöö.

Edaspidistes uurimistes tasuks koguduste sotsiaaltöö valdkonnas kaardistada ressursid ja vajadused, kuna sellest võiks olla abi koguduste sotsiaaltöö valdkonna edasiarendamiseks.

Kasutatud kirjandus

1. **Addams, J. (1910).** Charity and Social Justice. *The North American Review*, (656). Lk 68-81.
2. **Aidukaite, J. (2009).** The Transformation of Welfare Systems in the Balti States: Estonia, Latvia and Lithuania. A. Cerami, P. Vanhuysse (Toim). *Post-Communist Welfare Pathways. Theorizing Social Policy Transformations in Central and Eastern Europe* (lk 96-111). Palgrave Macmillan.
3. **Ammerman, N. T. (2001).** Still gathering after all these years: Congregations in U.S. cities. Walsh, A. (Toim). *Can charitable choice work: covering religion's impact on urban affairs and social services* (lk 6-22). Hartford: Leonard E. Greenberg Center for the Study of Religion in Public Life.
4. **Boddie, S. (2011).** Faith Based Agencies and Social Work. T., Davis, L. E. (Toim). *Encyclopedia of Social Work. 20th Edition. Volume 2, D-I* (lk 169-175). NASW Press; Oxford: Oxford University Press.
5. **Bowpitt, G. (2000).** Working with creative creatures: Towards a Christian paradigm for social work theory, with some practical implications. *British Journal of Social Work*, 30(3), 349-364.
6. **Bowpitt, G. (1998).** Evangelical Christianity, Secular Humanism, and the Genesis of British Social Work. *The British Journal of Social Work*, (5), 675-693.
7. **Bugakin, J. (2004).** *MTÜ Eesti Caritas diakooniatöö võrgustikutöö mudel*. Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond
8. **Bugakin, J. (2002).** *Kristliku hoolekande arenguperspektiivid Ida-Virumaal*. Seminaritöö, Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika õppetool.
9. **Bunn, C. ja Wood, M. (2012).** Cultured responses: The production of social capital in faith based organizations. *Current Sociology*, 60(5), 636-652.
10. **Bäckström, A. ja Davie, G. (Toim) Edgardh, N ja Pettersson, P. (2010),** *Welfare and Religion in 21st Century Europe: Volume 1, Configuring the Connections*. Farnham: Routledge.
11. **Camilleri, P. ja Winkworth, G. (2004).** Mapping the Catholic Social Services. *The Australasian Catholic Record*, 81 (2), 184-197.
12. **Caritas Internationalis kodulehekül**. Kasutatud 30.05.2016 <http://www.caritas.org/>

13. **Caritas Eesti kodulehekülg.** Kasutatud 30.05.2016 <http://www.caritas.ee/>
14. **Catholic Social Services Australia (2016).** About Catholic Social Services Australia. Kasutatud 30.04.2016 http://www.cssa.org.au/about-us/#.VyS5vz_QtR0
15. **Conn, H. M. (1987).** *A clarified vision for urban mission: Dispelling urban stereotypes.* Ministry Resources Library. Grand Rapids, Michigan: Zondervan.
16. **Crisp, B. (2013).** Social work and faith-based agencies in Sweden and Australia. *International Social Work*, 56(3), 343-355.
17. **Crisp, B. (2008).** Social Work and Spirituality in a Secular Society. *Journal of Social Work*, 8(4), 363-375.
18. **Diakonia kodulehekülg.** Kasutatud 20.05.2016 <http://www.diakonia.se/en/Info/About-us/Organization/History/>
19. **Diakoonia kiriku ülesandena.** Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku diakooniatöö kodulehekülg. Kasutatud 16.04.2016 http://www.eelk.ee/diakoonia/y_diakoonia_kiriku_ulesandena.php
20. **Diakoonia lähtekohad.** Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku diakooniatöö kodulehekülg. Kasutatud 16.04.2016 http://www.eelk.ee/diakoonia/y_diakoonia_lahtekohad.php
21. **Diakooniatöö kogudustes.** Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku diakooniatöö kodulehekülg. Kasutatud 28.04.2016 http://www.eelk.ee/diakoonia/y_diakooniatoo_kogudustes.php
22. **Dominelli, L. (2009).** *Introducing Social Work.* Cambridge: Polity Press.
23. **EELK Perekeskuse kodulehekülg.** Kasutatud 20.04.2016 <http://perekeskus.eu/>
24. **Esping-Andersen, G. (1990).** *The Three Worlds of Welfare Capitalism.* Cambridge: Policy Press.
25. **ESTA sotsiaaltöö koolituse ja kutsevalifikatsiooni komisjon (2012).** *Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate haridus.* Uuringu aruanne.
26. **Furness, S. ja Gilligan, P. (2010).** Social Work, Religion and Belief: Developing a Framework for Practice. *British Journal of Social Work*, 40 (7), 2185-2202.
27. **Fraser, H. (2005).** Four different approaches to community participation. *Community Development Journal*, 40(3), 286-300.
28. **Garland, D. R. (2011).** Christian Social Services. Mizrahi, T., Davis, L. E. (Toim). *Encyclopedia of Social Work. 20th Edition. Volume 1, A-C* (lk 282-288). NASW Press, Oxford University Press.

29. **Garland, D. R. (1994).** *Church agencies: Caring for children and families in crisis.* Washington, DC: Child Welfare League of America.
30. **Gleeson, D. (2008).** Some new perspectives on early Australian social work. *Australian Social Work*, 61(3), 207-225.
31. **Garland, D. R., ja Yancey, G. I. (2014).** *Congregational social work.* North American Association of Christians in Social Work: Botsford, CT.
32. **Global Definition of Social Work (2014).** Rahvusvahelise Sotsiaaltöötajate Föderatsiooni kodulehekül, Kasutatud 16.04.2016 <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>
33. **Graham, J., Cholic, D. ja Coates, J. (2006).** Spirituality as a guiding construct in the development of Canadian social work: Past and present considerations. *Critical Social Work*, 7 (1).
34. **Gutmann, M. (2010).** *Eesti maasotsiaaltöö eripära.* Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.
35. **Habitat for Humanity** kodulehekül. Kasutatud 21.04.2016 <http://www.habitat.org/how/faq>
36. **Hansson, A. (2006).** The Psychosocial Work Environment in the Church of Sweden: An Exploratory Study. *Nonprofit Management and Leadership*, 16(3), 329-343.
37. **Heijst, A. van (2011).** *Professional loving care: An ethical view of the health care sector.* Leuven: Peeters.
38. **Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. (2007).** *Uuri ja kirjuta.* Tallinn: Medicina.
39. **Illik, E. (2011).** *Kiriku roll Eesti sotsiaaltöös.* Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, usuteaduskond.
40. **Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015).** *Kvalitatiivne sisuanalüüs.* Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 26.05.2016 <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
41. **Kangro, M., Kinsigo, K., Maasoo, K., Kõressaar, M., Tamberg, M., Aland, L., Narusson, D., ja Strömpl, J. (2014).** *Rehabilitatsiooniteenused sõltlastele Tartu linnas.* Uurimuse aruanne. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.
42. **Keller, R. S. (2001).** Women creating communities – and community – in the name of the Social Gospel. C. H. Evans (Toim). *The Social Gospel today* (lk 67-85). Louisville: Westminster John Knox Press.

43. **Kits, M. (2011).** *Kirikute osatähtsus sotsiaalhoolekandes- võimalused ja probleemid (Tartu linna kirikute näitel)*. Lõputöö. Lääne-Viru Rakenduskõrgkool, sotsiaaltöö õppetool.
44. **Kogudused. (2005).** Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku kodulehekül. Kasutatud 28.04.2016 <http://www.eelk.ee/kogudused.php>
45. **Kurg, I., Linnas, R. ja Üprus, A. (Koost.) (2012).** *Kirik keset küla: koguduse ja kohaliku omavalitsuse koostöö: teatmik*. Tallinn: [Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku] Diakoonia- ja ühiskonnatöö Talitus.
46. **Kõiv, E. (2004).** *Kodutus Tartu linnas: põhjused ja võimalikud lahendused*. Magistritöö. Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond. Tartu Ülikool.
47. **Kõiv, M. (2005).** *Hoolekanne*. Rahvusarhiivi kodulehekül. Kasutatud 20.06.2015 <http://www.arhiiv.ee/et/hoolekanne/>
48. **Kõiv ja Narusson, D. (1997).** Ühisabi püüdis ära hoida avalikku kerjamist ja toetada tõelisi abivajajaid. Postimehe arhiiv. *Postimees*, 1. märts.
49. **Laherand, M.-L. (2008).** *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
50. **Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014).** *Intervjuu*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 25.05.2016 <http://samm.ut.ee/intervjuu>
51. **Lundström, T. ja Svedberg, L. (2003).** The voluntary sector in a social democratic welfare state - The case of Sweden. *Journal of Social Policy*, 32(2), 217-238.
52. **Maasoo, K. (2015).** Elust, usust ja usuelust, 2015. Saar Polli uuring. Kasutatud 28.05.2016 http://www.saarpoll.ee/UserFiles/File/Elus,%20usust%20ja%20usuelust_2015_ESIT_LUS_FINAL.pdf
53. **Missioon.** Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku diakooniatöö kodulehekül. Kasutatud 16.04.2016 http://www.eelk.ee/diakoonia/y_missioon.php
54. **Newby, H. (1980).** *Community*, Milton Keynes: Open University Press.
55. **Oates, M. J. (1995).** *The Catholic philanthropic tradition in America*. Bloomington: Indiana University Press.
56. **Oidekivi, T. (2000).** *Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku sotsiaaltöö*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaalpoliitika ja avaliku halduse osakond.
57. **Parry, N. ja Parry, J. (1979).** *Social Work, Professionalism and the State*. Parry, N., Rustin, M. ja Satyamurty, C. (Toim). *Social Work, Welfare and the State*. London: Edward Arnold.

58. **Popple, K. (2002).** Community Work. Adams, R., Dominelly, I. ja Payne, M. (Toim). *Critical Practice in Social Work* (lk 149-158). Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
59. **Putnam, R. D. (2000).** *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
60. **Päll, A. (2004).** *Sotsiaalne kapital: mõõtmine ja seos sotsiaalmajandusliku arenguga Eesti regioonide näitel*. Magistritöö. Tatu Ülikool, rahvamajanduse instituut.
61. **Raudla, H. (2002).** *Kodaniku raamat*. Tartu: Eesti Vabariigisõltumatu Kirjastus
62. **Reede, K. (2012).** Avalike teenuste delegeerimine kogudustele. Kurg, I., Linnas, R., Üprus, A. (Koost.). *Kirik keset küla. Koguduse ja kohaliku omavalitsuse koostöö. Teatmik* (13-36). EELK Diakoonia- ja ühiskonnatöö talitus.
63. **Saard, R. (2007).** Luterlikust hoolekande ja diakoonia ajaloost Eestis reformatsioonist II Maailmasõjani. Saard, R. (Toim). *Diakoonia käsiraamat* (155-228). Tallinn: Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut: Vali Press.
64. SA **EELK Tallinna Diakooniahaigla** kodulehekül. Kasutatud 30.04.2016 <http://www.diakooniahaigla.ee/>
65. **Salveste, V. (2007).** Diakoonia mõjutegurid – sotsiaalhoolekandesüsteemi ühiskondlik, kultuuriline ja poliitiline keskkond 21.sajandi Eestis. Saard, R. (Toim). *Diakoonia käsiraamat* (138-153). Tallinn: Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut: Vali Press.
66. **Scales, T. L. (2000).** *All that fits a woman: Training Southern Baptist women for charity and mission, 1907-1926*. Macon, Georgia: Mercer University Press.
67. **Smith, S. ja Sosin, M. (2001).** The Varieties of Faith-Related Agencies. *Public Administration Review* 61 (6), 651-670.
68. **Sotsiaaltöö ümarlaua kokkuvõte (2016).** Ümarlaua protokoll. Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu 2016.aasta aastakonverents, sotsiaaltöö ümarlaud. 22.aprill, 2016, Tartu.
69. **Stetz, C. (2001).** CHA's refugee initiative. *Health Progress*, 82 (1), 16-17.
70. **Zuckerman, P. (2002).** The sociology of religion of W.E.B. Du Bois. *Sociology of Religion*, 63(2), 239-253.
71. **Tiko, A., Pints, P. (1997).** *Inimkäsitlused ja eetika sotsiaaltöö lähtekohana*. Tallinn [Tallinna Pedagoogikaülikool]: Spin Press.

72. **The Global Religious Landscape (2012).** *A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010.* Pew Research Centre. The Pew Forum on Religion and Public Life. Kasutatud 30.04.2016
<http://www.pewforum.org/files/2014/01/global-religion-full.pdf>
73. **Tomberg, M. (2012).** Laste hoolekanne. Kurg, I., Linnas, R., Üprus, A. (Koost.). *Kirik keset küla. Koguduse ja kohaliku omavalitsuse koostöö. Teatmik* (lk 79-92). EELK Diakoonia- ja ühiskonnatöö talitus.
74. **Toplaan, J. (2014).** *EELK Tartu Pauluse koguduse sotsiaaltöö.* Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.
75. **Twelvetrees, A. (2008).** *Community Work.* New York: Palgrave Macmillan.
76. **Vanderwoerd, J. R. (2011).** Reconsidering secularization and recovering Christianity in social work history. *Social Work & Christianity*, 38(3), 244-266.
77. **Vihma, P. ja Lippus, M. (2014).** *Eesti kogukondade hetkeseis.* Uuringuraport. Tallinn: Linnalabor ja Eesti Külaliikumine Kodukant.
78. **Wilken, J., P., Bugarszki, Z., Saia, K., Hanga, K., Narusson, D. Ja Medar, M. (2015).** Kogukonnaga seotud mõisted ja kogukonnas osalemist toetavad teenused Eestis. *Sotsiaaltöö*, 2/2015, 7-12.
79. **Winkworth, G. ja Camilleri, P. (2004).** Keeping the faith: The impact of human services restructuring on catholic social welfare services. *Australian Journal of Social Issues*, 39(3), 315-328.
80. **Üprus, A. (2012).** Koguduse koostööst avaliku sektoriga. Kurg, I., Linnas, R., Üprus, A. (Koost.). *Kirik keset küla. Koguduse ja kohaliku omavalitsuse koostöö. Teatmik* (lk 125-130). EELK Diakoonia- ja ühiskonnatöö talitus.
81. **Yancey, G. ja Garland, D. (2014).** Christian congregations as contexts for social work. *Social Work & Christianity*, 41(4), 279-307.
82. **Yeung, A. B., Beckman, N. E. ja Pettersson, P. (2006).** Researching the Changing European Landscape of Welfare and Religion. Yeung, A. B., Beckman, N. E. ja Pettersson, P. (Toim). *Churches in Europe as Agents of Welfare: Sweden, Norway and Finland* (lk 1-10). Uppsala: Institute for Diaconal and Social Studies.

Lisa. Intervjuu kava

I – Kogudus sotsiaaltöö/ sotsiaalse töö tegijana

Kirik ja kristlased on Jeesuse järgijatena kutsutud teisi teenima (Diakoonia lähtekohad, 2016) ning sellest lähtuvalt on kogudused läbi ajaloo tegelenud abivajajate toetamise ja abistamisega.

1. Teenimistöö tähendus
2. Teenimistöö/abistamistöö koguduses
 - keda aidatakse
 - mida tehakse
 - kes teeb
 - mis toimib hästi, millised on puudujäägid
3. Tegevuse mõtestamine diakooniatöö/sotsiaaltööna
4. Maailmavaate mõju koguduses tehtavale abistamistööle

Kogudus ja kogukond

Kogukond on inimeste kooslus, kes on üksteisega seotud, suhtlevad üksteisega. Kogukond võib kujuneda territooriumi, kuuluvuse ja/või jagatud huvide ja ideoloogia alusel. Kogudus on kogukond inimesi, kelle peamiseks ühendajaks on usk. Samal ajal on kogudus ka osa laiemast (piirkondlikust e. geograafilisest) kogukonnast (küla, kihelkond, linn).

II – Kogudus kui kogukond

5. Kogukonna määratlus
 - Kuidas mõistate teie mõistet “kogukond”?
 - Kas kogudus on kogukond?
6. Geograafiline (traditsiooniline) vs muudel alustel (nt maailmavaade) põhinev kogukond

7. Koguduse orienteeritus - enda liikmed teeniv vs laiemat kogukonda teeniv (avatud vs suletud kogukond)
 - Kuidas on
 - Kuidas võiks olla
 - Mida tehakse avatuse suurendamiseks
 - Millist reaktsiooni on (n-ö ilmaliku maailma poolt) kogetud
8. Tegutsemispõhjus, tegevuse eesmärgid
9. Koguduse liikmed
 - passiivsete ja aktiivsete liikmete hulk
 - keskmine koguduseliikme profiil
10. Mida tehakse, et end kogukonnana tunda/määratleda

III – Kogudus kui osa laiemast (geograafilisest) kogukonnast

11. Geograafilised piirkonnad, mida kogudus ühendab
12. Kohalike elanike kaasatus koguduse tegevusse
13. Koguduse nähtaval olek
14. Koguduse “kasu” kogukonnale
15. Koguduse ja laiema kogukonna vastastikune mõju
16. Koguduse võimalused laiema kogukonna toetamiseks (+ Mida saaks veel teha?)
17. Koostöö koguduse ja KOV-i vahel
 - KOVi toetus kogudusele
 - koguduse ootused KOV-ile/ KOV-i ootused kogudusele
 - kristliku tausta mõju koostööle (valmisolekule teha koostööd)
18. Umbusalduse kogemine seoses usuorganisatsiooniks/usukogukonnaks olemisega

***IV – Maailmavaade**

19. Tegevuse lähtealused
20. Kiriku/ koguduse ülesanne, roll

*Olenevalt intervjuu eelnevast kulust; küsida, kui tundub, et see võiks anda olulist täiendust

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Johanna Toplaan,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Koguduste tegevus sotsiaaltöö vaatepunktist lähtudes”,

mille juhendaja on Merle Linno, MSW,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **31.05.2016**